

*DEUİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı / 2021, ss. 165-201.*

**YÛNUS EMRE'NİN “ÇIKTIM ERİK DALINA ANDA YEDİM  
ÜZÜMÜ” MISRAIYLA BİLİNE N ŞİİRİNİN BİLİNMEYEN  
BİR ŞERHİ\***

Songül AYDIN YAĞCIOĞLU\*\*

**ÖZ**

XIII. yy'da yaşayan Yûnus Emre, şiirlerinde İslami anlayışla şekillenen dünya görüşünü, insana bakışını ve aşk anlayışını lirik, samimi ve içten söyleyiş ile dile getirmektedir.

Mutasavvıf olan şairin tasavvufî heyecanlarını dile getirdiği şiirlerden özellikle şathiye türünde olanlar içerisinde birçok remiz, sembol ve kavram ihtiva etmesi ile izahı gerekli olan şiirlerdir. Bunlardan en meşhur olanı “Çıktım erik dalına...” mısraı ile başlayanıdır ve bu şiiri, XVI. yy'dan itibaren günümüze kadar pek çok kez şerh edilmiştir.

Yapılan çalışma bahsi geçen “Çıktım erik dalına ...” mısraı ile başlayan şiirin şimdiye kadar bilinmeyen bir şerh metnini konu etmektedir. Eser; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Böl., nr. 3568/2'de “Yûnus Emre'nin Dokuz Beytine Şerh /Haydar Şah” olarak kayıtlıdır. İçinde Arapça metinlerin de yer aldığı toplam 126 varaktan oluşan risalede çalışmanın konusu olan şerh metni 80b-115 vr. numaraları arasında ve toplam 35 varaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Yunus Emre, çıktım erik dalına, şerh, şathiye

ANNOTATION OF UNKNOWN COMMENTARY OF YUNUS EMRE'S  
POEM KNOWN WITH THE LINE

**ABSTRACT**

Yunus Emre, who lived in the 13th century, expresses his worldview shaped by Islamic mysticism, his view of people and his understanding of love in a lyrical and sincere manner in his poems.

---

\* Yazar; çalışmanın hazırlanması esnasında bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm kaynakların kaynakçada belirtildiğini, çalışmanın maddi açıdan fonlanmadığını, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

\*\* Doç. Dr., Arel Üniversitesi, songaydin24@yahoo.com, ORCID ID:  
<https://orcid.org/0000-0002-5044-3649>

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi : 06/12/2021

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi : 18/12/2021

Among the poems in which the sufi poet expresses his mystical exitements, especially those in the shathiye type, contain many symbols and concepts, and they are poems that need to be explained. The most famous of these is the one that starts as "Çıktım erik dalına ..." and this poem has been annotated many times from the 16th century till now.

The subject of this study is an unknown commentary of the poem that starts as "Çıktım erik dalına ..." This study is recorded in Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Böl., nr. 3568/2 named as Yunus "Emre'nin Dokuz Beytine Şerh /Haydar Şah". The text of the commentary which is the subject of the study is totally 35 pages and it is in between 80b-115 pages of the treatise consisting of a total of 126 leaves, including Arabic texts.

**Keywords:** Yunus Emre, Commentary, Shathiye

## 1. GİRİŞ

Yûnus Emre, İslam merkezli olarak şiirlerinde dile getirdiği dünya görüşü, aşk anlayışı, ölüm düşüncesi ve insan telakkisi ile toplum hayatına ve şiir dili ile de Türkçeye olan katkısı bakımından Türk kültür ve edebiyatının en önemli isimlerindendir.

Aynı zamanda İslam medeniyetinin yetiştirdiği önemli mutasavvıflardan olan Yûnus Emre'nin şiirlerinin muhtevası onun sufi kimliğinden ayrı değildir. Şairin mistik bir vecd haliyle dile getirdiği şathiyeleri; içinde pek çok remiz, sembol, terim ve kavram barındırması ile ayrıca izaha muhtaç şiirleridir. Yûnus Emre'ye atfedilen şathiyeler ve onun bazı şiirleri sonraki asırlarda önemli âlim ve mutasavvıflar tarafından şerh edilmiştir.<sup>1</sup> Bunlardan en bilineni "Çıktım erik dalına..." mısra ile başlayan manzumesidir ve bu manzume, şairin ilk olarak ve en fazla şerh edilen şiiridir.

Bugün tespit edildiği kadarıyla Yûnus Emre'nin "Çıktım erik dalına anda yedim üzümü" ile başlayan şathiyesi; Şeyhzâde Muslihüddîn Mehmed Efendi (ö. 951/1544), Niyâzî-i Mısırî (ö. 1105/1694), İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1137/1724), İbrahim Has (ö. 1175/1761), Şeyh Ali Nakşbendî el-Nevrekânî (ö.?), Bekir Sıdkî Visâlî (ö. 1962), Şevket Turgut Çulpan (ö. 1990), Ahmet Kabaklı (ö. 2001), İsmail Yakıt tarafından şerh edilmiştir. (Kiraz, 2019)

1 Yûnus Emre şerhleri için bk.: Tatçı, Mustafa (2008). *Yûnus Emre Şerhleri*, İstanbul: H Yayınları.

Tasavvufi şiir şerhleri üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Ömür Ceylan (2007:18), XX. yüzyıla kadar Türkçe manzumelere yazılan bütün şerhlerin tasavvufi manzumelerden seçildiğini, bunların hem şair hem de şârihlerinin mutasavvıf olduğunu belirtir ve bu şerhlerin tasavvufi terbiyenin yaygınlaştırılması amacıyla birer eğitim aracı olarak kaleme alındıklarına dikkat çeker. Bu bağlamda XX.yy’la kadar Yûnus Emre’nin söz konusu şiirine şerh yazan şârihlerin de mutasavvıf olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bugün, fikrî, ideolojik vs. yaklaşımlar doğrultusunda adı geçen şârihler tasavvufî mensubiyetleri ile Sünni tasavvuf geleneği içinde değerlendirilmektedir.

Bu yaklaşımlar neticesinde farklı görüşlerin Yûnus Emre’yi anlama ve yorumlamada tarafgîr tutumlarına dikkat çeken ve söz konusu yaklaşımların kaynağına eleştirel bir bakışla işaret eden A. Yaşar Ocak (Ocak, 2012:189), şair hakkında bilgi veren kaynakların klasik iki geleneğe yani Sünni ve Bektâşî geleneğine mensup en eski kaynaklar olduğunu ve bunların da Yûnus’un vefatından yüz elli yıl sonra kaleme alındığını belirtir.<sup>2</sup> Bu dikkatle bakıldığında Yûnus Emre’nin “Çıktım erik dalına...” mısraı ile başlayan şiirine Bektâşî tasavvuf geleneğine mensup bir mutasavvıf tarafından yazılmış olan şerh, hem Yûnus Emre’yi anlamak hem de bugünkü yaklaşımlara katkı sağlamak açısından Bektâşî geleneğe mensup mutasavvıfların Yûnus Emre’yi nasıl anladığını göstermesi bakımından önemli olacaktır.

Yapılan bu çalışma bahsi geçen “Çıktım erik dalına ...” mısraı ile başlayan manzumenin şimdiye kadar bilinmeyen bir şerh metninin Latin harflerine aktarılmasını konu etmektedir. Eser; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Böl., nr. 3568/2’de “Yûnus Emre’nin Dokuz Beytine Şerh /Haydar Şah” olarak kayıtlıdır. İçinde Arapça metinlerin de yer aldığı toplam 126 varaktan oluşan risalede çalışmanın konusu olan şerh metni 80b-115 vr. numaralar arasında olup toplam 35 varaktır. Şerh metninin girişinde müellifin kendini tanıtmak üzere zikrettiği; “Bu fakîr bende-i Şâh-ı Haydar ve Âbdâl Mûsâ Sulţân Efendimiziñ çaker-i dirîneleri olduğım ecilden ebyât-ı mezkûrları inşirah...” ifadesinden hareketle kütüphane kaydında yer alan müellif isminin hatalı olduğu anlaşılmaktadır. Metin, sonunda yer alan dua ve devamında şârihin kendini tanıtmak üzere intisap ettiği tarikat şeyhlerinin

---

2 A.Yaşar Ocak, ilgili çalışmasında Yûnus Emre’yi anlamaktan uzak olarak farklı kültür, gelenek ve ideolojilere mensup araştırmacıların düşünce ve yorumlarını Yûnus Emre üzerinden anlatmalarını kısaca kendilerine mal etmelerini tenkit etmekte, konuyla ilgili problemleri dile getirmekte ve öneriler sunmaktadır.

silsilesini saymaya başlamasıyla fakat henüz adını belirtmeden eksik bir ifadeyle son bulur. Bu da yazmanın son varağının eksik olduğunu gösterir. Yine şârihin metnin giriş ve hatime kısmında dokuz beyit şerh ettiğini ifade etmesine rağmen yazmada sırasıyla sekiz beytin şerhi vardır. Dokuzuncu olan son beytin olmaması, yazmanın sonda bulunan duadan önceki bazı varaklarının da eksik olduğunu gösterir. Metinde duadan önceki varağa düşülen rekabe kaydına rağmen diğer sayfanın farklı bir kelime ile başlaması da metnin bazı varaklarının eksik olduğunu gösterir. Tek nüsha olarak tespit ettiğimiz eserin son varağının eksik olmasından dolayı müellifin kimliği ve hayatı hakkındaki bilgilere ulaşmak şimdilik mümkün olmamıştır. Fakat metninde Osmanlı Devleti ile ilgili bazı siyasi ve askerî olaylar nakledilirken I. Mahmud, III. Mustafa, III. Selim ve IV. Mustafa ve II. Mahmut'un adlarının zikredilmesi, müellifin XVIII. yy'ın ikinci döneminde yaşadığını ve XIX.yy başlarında da hayatta olduğunu gösterir. Dolayısıyla metnin kaleme alınışı da XIX. yy'ın başı olmalıdır.

## 2. ŞÂRİHE DAİR

Şârih, metnin girişinde: kendisi hakkında metnin girişinde; “bu fakîr bende-i Şâh-ı Haydar ve Abdâl Mūsâ sultân efendimiziñ çâker-i dîrîneleri olduğım ecilden..”, hatime kısmında ise mensubu olduğu tarikat silsilesini belirtmek üzere “bu ‘âciz nâçiz ağa zâde yazıcı meyâne dergâh-ı ‘âlî kaddesallah â‘lâhum Abdâl Mūsâ Efendimiziñ İbrâhîm Dede Efendimiziñ evlâd...” ifadelerini zikreder. Bu da onun Bektaşî geleneğe mensup bir mutasavvıf olduğunu gösterir. Hatime kısmında şârih, adını henüz zikretmeden metin eksik varak nedeniyle son bulur.

Yukardaki ifadelerin dışında metnin içinde şârihe ait olduğu izlemi veren bir anekdot nakledilir. Bundan hareketle şârihin adının Ebû Said olduğu düşüncesi hasıl olsa da buna ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. Öyle ki metinde dil ve gramer bakımından ifadeler problemlidir, bu nedenle nakledilenin başkasının başından geçen bir olay olması ihtimal dâhilindedir. İlgili bölüm şöyledir:

“**Er-ricâ’ül-mâ**; ırmaqlar ve şular içlerinde dâ’imâ ‘ibâdet iderler. Ebû Elîd Temâşki ve Şeyh Sa‘îd Şiblîzengî ‘aşrında tarîk-i Hâkda mâhirlerdi. Bir gün Dicle kenârında tûrurdım, hâtırıma geldi ki; “Acebâ Allah te‘âlânîñ bu şular içinde kulları var mı ki, ‘ibâdet ider? Hemân-dem şu yarılıb bir âdem çıkdı ‘**yâ Ebû-Sa‘îd**, bil ki Allah te‘âlânîñ şu içinde ‘ibâdet ider kulları vardır, ben anlardan’ diyüb şuya taldı.

Yine metinde bazı kelimelerin izahı yapılırken; “Benim boza didigim Tatar da ve Türk de ekl (u) şürb olunan nesne.”, “Türkler çifti dirler.” şeklindeki açıklamalar şârihin Türk olmadığı ihtimalini de akla getirir.

### 3. ŞERHLE İLGİLİ TESPİTLER

Çalışmanın konusu olan şerh metnini bilinen diğer şerhlerden ayıran özellik öncelikle şârihin Bektâşî geleneğe bağlı bir mutasavvıf olmasıdır. Metinde Bektaşî kabul edilmesi veya olmaları ile Hz. Ali, Şah-ı Merdân ve Abdâl Mûsâ'nın sık sık anılması, Yûnus Emre için Hacı Bektâş Velî'nin bendelerinden olduğunun belirtilmesi ve “Sırr-ı esrârî tarîk-i Bektâşîdedir”, “tûruk-ı Bektâşîye atluk yol...” gibi ifadelerle Bektâşîliğin vasıflarına dikkat çekilmesi de bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Müellif şerh yazma sebebini; Hacı Bektâş Velî hazretlerinin bendeleri Yûnus Emre'ye ihsan buyrulan ve ilahi nefeslerin ilhamı olan dokuz beyti, Niyâzî Mısrî'nin sekiz ayda ve özetleyerek şerh ettiği için rumûz-ı menba'ını meydana çıkarmadığı, Şah-ı Haydar ve Abdal Mûsâ'nın kulu olan kendisinin muhiblerin istifadesi ve süluklarına takviye için bu beyitleri mütalaa edeceği, şeklinde açıklar:

“Hâcî Bektâş Velî kıddesallâhu sırrahu'l-â' lā hazretleriniñ bendelerinden Yûnus Emrem kıbeline ihsân buyurdıkları yigirmi dört biñ nefes-i ilâhiyyât ve sünühât-ı celîle-i rahmânîden olan mermüzâtdan toquz mışra'-ı ebyât-ı haqâyık-ı hikmet-dekâyık-ı me'ânîsini bil-ihtîşâr hażret-i Mısrî kıddesallâhu esrârehumu'l-â lî sekiz mâh miqdârda bi't-teveccüh tesvîd ve icmâlen şerh buyurub rumûz-ı menba'ından münkeşif buyurmayub bu faķır bende-i Şâh-ı Haydar ve Abdâl Mûsâ sultân efendimiziñ çâker-i dirîneleri olduğım ecilden ebyât-ı mezkûrları inşirâh ve muhibb-i hânedan olan qarındaşlar enzâr ve istifâde ve sülûklarına taķviyet için mütâla'a ve tâlîb-i râğîb birle zevât-ı kirâmîñ himem-i 'aliyyelerine nâ'il olalar.”

Müellif Bektâşî geleneğe mensup olmakla birlikte, şerh ettiği beyitlerin hemen hepsinde; “Hażret-i Mısrî kıddise sırrahu buyurur”, “hażret-i Mısrî buyurur” diyerek Mısrî'nin görüşlerini nakleder ve beyanlarını tekrarlar. Yine metinde “Muhyiddin der ki”, “Şeyh Muhyiddin buyurur” şeklindeki ifadelerle Muhyiddin Arabî ile ilgili rivayetler nakledilir ve Fütühât-ı Mekkiye'den alıntı yapılır. Bektâşî olan şârihin Sünni geleneğe mensup kişilere atıfta bulunması, rivayetlerini nakletmesi bunun da ötesinde Mısrî'nin şerhinin muhtevasını aynen tekrarlaması, şerh metninin yazıldığı muhtemel tarih olan II. Mahmud'un cülusuna kadar, farklı tarikatların

tasavvufî düşünce zemininde birbirinden ayrı olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Metinde beyitlerle ilgili yapılan tasavvufî izahlar Niyâzî Mısrî'nin ilgili beyitlere dair söylediklerinden ayrı olmamakla birlikte<sup>3</sup> metin etimolojik açıklamalar, yaratılış, insanın emaneti yüklenmesi, tarikatların kaynağı, çeşitli rivayetler ve rüya nakilleri ihtiva etmesi ile oldukça zenginleştirilmiş ise de konu edilen şerhi diğer şerhlerden ayrı kılan diğer bir husus, şerhte ilm-i nücûm ve ilm-i cifrdan faydalanılmasıdır.

Yıldızların konum ve hareketlerinin bir işaret sistemi oluşturduğuna ve bu sistem sayesinde gelecek, şimdiki durum ve geçmişe dair bilgi elde etmenin mümkün olduğuna inanılması olan ilm-i nücûm (Fehd, 2000), müellif tarafından her beyitte uygulanmıştır. Buna göre her beytin önce talihi ve burcu, derecesi ve bu derecenin sayısı, esmasının neler olduğu belirtilmekte ve devam eden açıklamalar da bu veriler üzerinden yapılmaktadır. Örneğin:

*“Bir küt ile güleşdim elsiz ayağım aldı*

*Suûî da başamadım köyindirdi özimi*

Bu beytin tâlî'î şems, burcu hameldir, otuz dercedir, yüz yigirmi sene ider. *Esrau'l-hāsibîn*. Müntakim (ve) muğnî esmâsı olub yüz yigirmi sene insānîñ tamām-ı kavlı-ı ‘anāşır üzre ‘ömridir..”

Yine harf, rakam ve semboller yoluyla gelecekte vuku bulacak olayları haber verdiği inanan ilm-i cifrin<sup>4</sup> kullanımıyla ilgili olarak şerh metninde, çeşitli ayetler iktibas edilmiş ve bu ayetlerdeki kelimelerin ebced değeri, beytin söylendiği tarih ve beyitteki kelimelerin ebced değerleri dikkate alınarak olmuş ve olacıklara yer verilmiştir. Örneğin: “Yünus Emre kalamını hâzret-i Mısrîden rivâyet olan remz-i zamāneye biñ iki yüz toğsan altı ider, ‘İsā kelimesi yüz kırk ider.”

Bu ilimlerin şerhte kullanımının muhtemel bir yansıması olarak metinde Osmanlı tarihi ile ilgili pek çok konuya yer verilmiştir: İslam'a katkıları ile kuruluş döneminden Osman ve Orhan Gazi, kutsal yerler olan Mekke, Medine ve Kudüs'ün emin hale getirilmesi ile Yavuz Selim, kralları

<sup>3</sup> Niyâzî Mısrî'nin şerh metni için kullanılan kaynak: PEKOLCAY, Necla – Sevim, Emine (1991). *Yünus Emre Şerhleri*. Ankara: Kültür Bak. Yayınları.

<sup>4</sup> Geniş bilgi için Bk.: Yurdağür, Metin. “CEFR”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cefr> (02.09.2021) 1

hükümü altına alması ile Kanûni konu edilen padişahlardandır. Bunun yanı sıra Osmanlı'nın XVII.yy itibaren askerî ve siyasi sıkıntıları, Celali isyanları, sosyal ve ahlaki bozulmalar gibi konular, dönemi ve padişahların adları da verilerek metne konu edilmiştir. Bunlarla beraber Osmanlı Hanedanının neslinin kıyamete kadar baki kalacağı ve çok dua aldığı da dile getirilenler arasındadır:<sup>5</sup> “nesl-i ‘aliyyeleri kıyâmete kadar bâkîdir.” , “Zirâ nesline çok du‘â olunub ‘adl ‘adâlet sizdedir.”

Şerh metninde Osmanlı tarihi dışında Hz. İsa dönemi, Abbasi Devleti ve mısır-ı Kahire tarihinde müşriklerle yapılan mücadelelere dair açıklamalara da yer verilmektedir. Verilen tarihi olayların kronolojik ilerlemediğini belirtmek gerekir. Örneğin birinci beyitte nücum ve cifr ilimleriyle ilişkili olarak yapılan izahta “devlet-i ‘Osmâniye henüz zühür itmeğe başlamışdı” ifadesiyle Osmanlı'nın kuruluş dönemi ile ilgili olaylar nakledilirken devam eden beyitlerde Osmanlı Devleti'nin Devr-i Mahmud (I.), devr-i Muştafa (III.) ve Selîm Hân (III.) gibi padişahların yaşadığı dönemlere ait tarihi olaylardan bahsedilir, devamında ise geriye doğru gider ve Sultan Orhan, Yavuz Selim ve Kanûni Süleyman devrinden bahsedilir.

Yine, metinde yer alan Osmanlı Devleti ve İslam tarihi ile ilgili açıklamalara ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. Öyle ki kuruluş döneminde Osman Gazi'nin Cengiz Han'la beraber savaştıkları ve iman telkin ederek İslam'ı yaydığı belirtilir:

“...aña münâsebetle merhûm bu beyti söylemişdir. Devlet-i ‘Osmâniyenin zühürüdür. Aşkâm-ı şer‘-i şerîf ve dîn-i Muhammediye revnâk bulcağı için çok du‘âlar kıldılar. Anuñ çün sâ‘ir devletleri lisâna almadılar, fâ‘ideleri yoğıdı. Kuduk hânın büyük qarındaşı Cengiz Hân ‘Osmân gâziyle berâber çok mağall feth idüb beynlerinde olan mu‘âhede ve telkîn-i imân ve tâbi‘ât-ı iklîm eylemişdir.”

Metinde tarihi olayların yanı sıra sosyal ve siyasi tenkit içeren ifadeler dikkat çeker. Bunlardan biri, III. Mustafa Han devrinde küffar galebesi, görülmemiş hastalıklar, harap olmuş yerler, askerin itaatsizliği, halkın saltanata düşüp mal biriktirmeye meylettiğinin belirtilmesi ve bunlara

<sup>5</sup> Âl-i Osman'ın kıyamete kadar baki olacağı, İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) tarafından da dile getirilen bir görüştür. Bk.: Aydın Yağcıoğlu, Songül (2018). İsmail Hakkı Bursevî'nin Dil ve Türkçe İle İlgili Görüşleri, *Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi*, Tam Metin Bildiri Kitabı, (ss.123-130). ISBN: 978-605-68845-0-4

gerekçe olarak da “muḳteżā-yı şer‘ ve kavānīne” riayetinin kalkması ve âhkām-ı dinin zaafa uğraması gösterilmiştir:

“Devr-i Muştafa Hānda ğālebe-i küffār ve bedāyi‘-i marāziyye ve çok mahallāt-ı harāb birle [102a] muḳteżā-yı şer‘ ve kavānīne ri‘āyet ḳalḳub cemī‘-i ‘asākirden itā‘at ḳalḳub re‘āyā saltanata düşüb aḳkām-ı dīn za‘fa ve ḥalḳ ḫama‘-ı ḥāma ve ribā ve riyāya mā‘il”.

Tenkit edilen diğeri bir konu ise, devleti yönetenlerin bir ârif-i billāh’a mâlik olmamalarıdır. Müellif bu eleştirisini, başarılarına dikkat çektiği Sultan Orhan, (Yavuz) Selim Han ve Kanûnî Süleyman’ın nizam verme işlerinde, askerinin tertibinde savaş ve cenk işlerinde bâttından haber almak için bir ârife mâlik olduğunu, çünkü işlerin sadece zahir akılla yürümeyeceği belirterek yapar. Metnin ayrı bir bölümünde ise bu geleneğin Hazret-i Mısrî’den itibaren terk edildiği belirtilir:

“Maḳdem-i sulṫān Orḫān ve Selīm Hān ve Süleymān umūr-ı nizāmında ve tertīb-i ‘asākirde ve ḫarb (ü) ḳıtālda ibtidā‘en bir ‘ârif-i billāha mâlik olurlardı ve bâttından haber almaḳ için. Yoḫsa zāhir ‘aḳlile yalınız umūr dönmez.”

“Zirā bâttın tarafından ḫaber alınarak rü‘yet-i umūr ideler. Selef-i sālifin serdārları bu vechle bunca fütühāta mâlik olmuşlardır, **hatta Hazret-i Mısrîden bu ane gelince bu ḫāl terk olub**. Esbāb-ı zāhirle umūr dönmez, güc olur.”

Vurgulanması gereken diğeri bir husus metinde *ricālū’l-gayb*’den bahsedilmesidir. Türkçe’de üçler, yediler, kırklar diye adlandırılan gayb erenleri, kendilerini Hak’tan başka kimsenin bilmediği veliler zümresidir ve buna göre Allah, dünyanın cismani, manevi ve ruhani düzenin korunması, hayırların temini, kötülüklerin giderilmesinde sevdiği bazı kullarını görevlendirmiştir. Aralarında bir düzen ve hiyerarşi bulunan bu kişiler herkes tarafından kolayca tanınmaz, gizli olan hakikatlere ve sırlara vakıftırlar.<sup>6</sup> Şerh metninde, içinde kutbunda yer aldığı bu gayb erenleri sayıları ve görevleri ile tanımlanmaktadır. Yine metinde geçen tarihi olaylar, olayın gerçekleştiği dönemin velileriyle de ilişkilendirilmektedir:

<sup>6</sup> Geniş bilgi için Bk . Uludağ, Süleyman. "RİCÂLÜ’L-GAYB", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ricalul-gayb> (02.09.2021).



“**el-muştafun** dirler gene bunlar dahı kırk neferdirler insānıñ kalbine ve sülükına me’mürdirler şer tarafına gidermezler **el-hātem** bir olur kıyāmete kadar cemī’-i velayet-i ehlullah bunıñla **hatm** tamām olcağdır.”

Son olarak metnin dil ve imla özelliklerine bakıldığında müellifin belirgin oranda devrik cümle kullandığı görülür. Anlamı tamamlaması için fiile gelmesi gereken ekler ve yardımcı fiil kullanımının eksik olmasından kaynaklanan tamamlanmamış cümle yapısı da oldukça fazladır. Ayrıca yakın veya zıt anlamlı kelimeler arasında bağlaç görevi üstlenen atıf vav’larının da pek çok yerde ihmal edildiği tespit edilmiştir. Dil kullanımı ve cümle yapısına örnek olarak bazı ifadeler şöyledir:

“nitekim yüzini maḥbah ocağına yüzün döndürmeyen her ne kadar puf puf ocağı yakamaz”

“Ġāyet kalīl-i müfrit. Kuşlara ve çamuşlara kondı sā’at helāk ider.”

“Farz oldığı taḳdirce çamur yinmege yaramadığı ol riyāzetden ğıdayı rūḥ ḥāşıl olmaz”

“Ba’de erbāb-ı kulübın faḳr (u) fenāsı tezellül-i miskīni görüb istihzā olunmağa başladı. Zīrā uşul bilür meşāyih ḳalmadı zāhir ḥāḳımı olanın gözlerine.”

“Yumurta ḳabuğı kirec idüb şadef tozıyla ḳatub bir müddet ḳazğanda ḳaynadub...”

### ŞERH METNİNDE YÛNUS EMRE’YE DAİR BİLGİLER

Metinde Yûnus Emre’nin hangi veliler zümresine ait olduğu, bir mutasavvıf olarak manevi derecesine işaret eden bilgilere yer verilir. Buna göre Yûnus Emre er-recebiyyûn zümresindedir: “**Er-recebiyyûn** kırk kişidir memleket-i mu’azzamalarda olurlar Yûnus Baba bunlardan idi.” Verilen er-recebiyyûn ile ilgili açıklamada bu velilerin memleket-i muazzama’da olduğunun belirtilmesi Yûnus Emre’nin yaşadığı yerin büyük bir şehir olduğu ile ilgili düşünceyi de akla getirebilir. Yûnus Emre’nin maneviyattaki derecesine işaret etmesi bakımından Niyâzî Mısırî’nin Yûnus Emre ile birden çok müşahedede bulunduğu belirtmesi de önemlidir: “Ḥazret-i Mısırî Yûnus babayı müşāhedeleri defa’atle olub...”. Yine, Yûnus Emre ümmidir ama Allah’ın sırlarının tamamına vakıftır: “...gerçe ümmī zāt idi ammā cemī’-i sır ehlu’llaha vāḳıf”tır. Yûnus Emre’nin bu şiiri melekût âleminin kelimelerindendir: “Ḥazret-i Yûnus Emre ḳuddise sırruhu buyurdığı ḥoḳuz mışrā ‘ālem-i melekūtiñ kelāmılarından”dır.

Söz konusu şiirin metinde yer alan şekli ile tamamı şöyledir:

Bindim erik dalına anda yedim üzümü  
Bostān ıssı kaçıyub dir ne yirsin kızımı

Kerpiç kodım firgāna poyraz ile kaynatdım  
Nedir diyüb sorana bañdım virdim özini

İplik virdim çulhaya şarub yumak itmemiş  
Becid becid ısmarlar gelsün alsun bezimi  
Bir serçenin kanādın kırk kağanlıya yükletdim  
Çifti dağı çekemedi kaldı şöyle yayalı

Bir sinek bir karıtalı kaldırub urdı yire  
Yalan degil gereçkdir ben de gördim tozını

Bir küt ile güleşdim elsiz ayağım aldı  
Şuñı da basamadım köyindirdi özimi

Qāf tağından birtaşu şöyle atıtdılar baña  
Öylelik yire düşdi bozayazdı yüzimi

Balık kavağa çıkmış zift turşusun yimege  
Leylek koduğ doğurmuş bağın şunıñ sözüne

**Metin<sup>7</sup>**

[81a]

Hamd-bî-ḥadd ü şenâ-yı lâ-yu‘ad ol mâlikü’l-mülk ve’l-melekût  
şâhibü’l-kibriyâ ve’l ceberût ve taḳaddes ve te‘âlâ dergâhına şâyandır ki  
dergâh-ı felek- fersâ ve şâh-ı kâbe kavseyini ev ednâ indehü ‘ilmü’l-gaybi fe  
hüve yerâ faḫr-ı risâlet-i enâm Muhammedü’l-Muştafâ ‘aleyhi ve âlihî ve  
ehl-i beytihi ecma‘în. Ta‘zîm ve tekrîm olsun ki bu kitâb-ı müsteṭâb hazret-i  
ḥünkâr Ḥâcî Bektâş Velî ḳaddesallâhu sırrahu’l-â‘lâ hazretleriniñ  
bendelerinden Yûnus Emrem kıbeline iḥsân buyurduḳları yigirmi dört biñ  
nefes-i ilâhiyyât ve sünühât-ı celîle-i raḫmâniden olan mermüzâtdan ṭoḳuz  
mıṣra‘-ı ebyât-ı [81b] ḫaḳâyık-ı ḫikmet-deḳâyık-ı me‘ânisini bil-iḫtişâr  
ḫazret-i Mıṣrî ḳaddesallâhu esrârehumu’l-‘âlî sekiz mâh miḳdârda bi’t-  
teveccüh tesvîd ve icmâlen şerḫ buyurub rumüz-ı menba‘ından münkeşif  
buyurmayub bu faḳîr bende-i Şâh-ı Ḥaydar ve Abdâl Mûsâ Sultân  
Efendimiziñ çâker-i dirîneleri olduḳum ecilden ebyât-ı mezkûrları inşirâḫ ve  
muḫibb-i hânedan olan ḳarındaşlar enzâr ve istifâde ve sülûklarına taḳviyet

<sup>7</sup> Çalışmanın konusu olan şerh metni, içinde Arapça eserlerin de yer aldığı birden fazla eser ihtiva etmektedir. Yazma, sağ ve sol sayfaları tek varak kabul edilerek ve sadece sol sayfaların üst köşelerine yazılmak suretiyle 1’den itibaren sırayla Latin rakamları ile numaralandırılmıştır. Konu edilen şerh metni 81’den başlamaktadır. Çalışmada şerh metnine varak numarası verilirken sol sayfadaki bu sayılar esas alınmış ve tek varak gibi düşünölen bu numara köşeli parantez içinde, bu numaraya dahil edilen sağ taraftaki sayfa varanın ‘a’, sol taraftaki sayfa varanın ‘b’ yüzü olarak gösterilmiştir.

Şerh metninde kırmızı mürekkep ile yazılmış kısımlar, çalışmada bold yapılmıştır. Metinde geçen ayet, hadis ve Arapça ibareler italik gösterilmiştir. Ayetlerin mealleri Diyanet İşleri Başkanlığı’nın esas alınarak dipnotta verilmiştir.

Yazılışının hatalı olduğu düşünölen bazı kelimelerin doğru okunuşu esas alınmış ve yine yabancı yer ve kişi adları yazıldığı şekliyle okunmuş, her iki durumla ilgili kelimelerin yazmadaki aslı şekli dipnotta verilmiştir.

Metinde devrik cümle ve yardımcı fiil kullanılmamasından kaynaklı eksik kalan ifadeler, kelimeye gelmesi gereken eklerin yazılmaması ile ilgili problemlili ifadeler oldukça fazladır. Bu durum özellikle bazı yerlerde metnin anlaşılmasını oldukça güç hale getirmektedir. Bağlama görevinde kullanılan atıf vavlarının sık sık ihmal edildiği görölmüş ve bunlar çalışmada parantez içinde verilmiştir.

Metinde geçen Arapça ibarelerin okunmasında ve mealinde, beyitlerin okunmasında ve beyitlerin kaynağının belirtilmesinde ve yine okumakta güçlük çekilen kelimelerin çözümünde zaman ayırıp yardımlarını esirgemeyen Muhammet Nur Dođan, Ali Yıldız ve Fatih Odunkıran’a şükranlarımı özellikle belirtmek isterim.

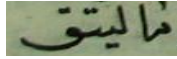
içün mü'tala'a ve t̄alib-i rāğīb birle zevāt-ı kirāmıñ himem-i 'aliyyelerine nā'il olalar.

### Bindim erik dalına anda yedim üzümü

### Bostān ıssı kaçıyub dir ne yirsin kızımı

Bu beytten murād-ı 'aliyyeleri budur ki her 'amel ağacınıñ bir dürlü meyvesi olub zāhirde her meyve bir şecere maḥşūş olmağın her 'ilmiñ bir āleti vardır. Meşelā 'ilm-i zāhirin ḥuşūline lāzım olan ālet lūgat-i şarf ve naḥv ve māntık<sup>8</sup>. [82a] Ve ādāb-ı kelām ve me'ānī ve uşūl ve ḥadīs ve tefsir ve ḥikmet hey'etiñi. Ve 'ilm-i bātıñıñ ḥuşūline ālet olan ḥulūş-ı mürşid nefsi ve devām-ı zıkr ve kılllet-i ta'ām, kalīlu'l-kelām ve'l-menām, 'uzlet-i enam. Ve 'ilm-i ḥakāyika ālet terk-i dünyā ve 'uqbā ve terk-i vücüddur. 'Aziziñ murādı erik, üzüm, ceviz dimek şer'at ve tarikat ma'rifet-i ḥaḳıqate işāretidir. Zīrā erigiñ tışı yinür, içi yinmez. Cümle erik yemişler zāhir 'ameline mişāldir. Zīrā erik çekirdeğiniñ üsti saḥt, içi taze bādem gibidir. Ṭabī'atı ḥār-ı yābisdir. İnsān daḥı zāhirde güzel ve laṭif olub sīretinde k̄abı kalb olmağla, çekirdek el ile kırılmaz taşla kırmak lāzım geldiği gibi ādem olmasında şer'at yemişini yiyüb tarikatde çekirdeği kırub ḥār-ı yābis olan bādemni yimek içün mürşidiñ terbiyesine muḥtāc olub, bostān şāhibi darılması niçün mürşidini [82b] bulmadın, demekdir. Ancak lāzım olan ādemiyetiñ ḥāsil olması üzüm gibidir. Zīrā üzümüñ içi ve taşı yinür. Çekirdeği ba'z-ı kibre dā'ir olmağla muṭlaḳ üzüm 'ilm-i bātıñ didiler. Bu 'ilm-i bātına lāzım budur ki evvelā ḥazret-i Resūl Ekrem Efendimiziñ āl (u) evlādına ve ehl-i beytine ve Şāh-ı Merdān efendimiziñ uşūllerine mütāba'at **ve ene ve 'alī min nūri'l- vāḥid** ya'nī ben ve 'Ali ikimiz bir nūrdan ḥalk olunduḳ. **Ve ene medīnetü'l-'ilm ve 'aliyyü'n bābuhā** buyurduğu 'ilmiñ ben şehriyim kapucusı<sup>9</sup> 'Alī'dir. Bu ḥadīşden remz-i beyān olunan 'ilm-i bātıñ ki aña Şāh-ı Merdān Efendimiz mālīkdir cemī'-i 'ulūm aña keşf ü zāhirdir. Ol dā'ire içinde bulunmaḳ ādemiyet kıdemidir. Ol tarafda bulunmağa gice gündüz sa'y ve ḡayret idüb vāşıl olasın. Zīrā beytiñ ibtidā söylenmesi şems mīzān burcında iken vāḳi' olub zuhūr iden esma'i bātıñi yā emānū'l-

<sup>8</sup> Kelimenin metindeki yazılışı şöyledir:



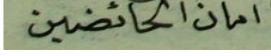
<sup>9</sup> Arapça olarak verilen ibarede 'kapısı' şeklinde iken anlamı verilirken 'kapucu' olarak yazılmıştır.

hâ'izîn<sup>10</sup> [83a] ve yâ ğıyāse'l-mustağīsin. Zāhir-i şemsle mīzān burcına kadar iki yüz üç derece mābeyni olmağla 'ālem-i ādem-i maḳāmeti ki kendüni mīzān idüb şems-i haḳīḳati ol derecede bulmak, ḳalb-i nūrānī ḫāşıl ola. Zīrā cevīziñ içinde bir atacak şey' yokdur, çok 'illetlere şifādır ve zıkr olinan esmāya müdāvetimde tesemmiyātına mālīk olub dem-i efzāya vāşıl ile şems-i haḳāyīḳa dāḫil olmaḳdır. Bir daḫı şemsiñ mīzān burcında zuhūrı Yūnus Hazretleri bu kelāmları buyurdıklarında devlet-i 'Oşmāniye henüz zuhūr itmege başlamışdı. Himmet yüzindeñ beyān olunan iki yüz üç derece sekiz yüz on iki ider, müddet-i vaḳitlerine işāret olmaḳ görünür. Nihāyeti aşāğıda zıkr olur. Zīrā büstān ıssı ḳaḳıdı demek iki vechledir. Büstānımız dā'iresinde olan memālīki fi'l-cümle 'Oşmāna virdik, kefereden tāhir [83b] itsün diyü. Dergeh-ı dīn-i Muḫammediye revnak dā'im olsun. Bir daḫı şems mīzāna dāḫilinde rumūz-ı 'ilm-i haḳīḳat ma'rifetle nefsi terbiyye idüb maḫv-ı vüçüd ile işbāt-ı vüçüdle az zamānda şems-i haḳīḳate dāḫil olmaḳ. Erik ve üzüm ve ceviz şerī'at, ṭarīḳat, ma'rifete işāretle dem-i ādeme nā'il olına. Yoḫsa çarşu bāzārda gezüb her şey'i ben bildim, aḡnadım demek ne fā'ide ider. 'Azīziñ murādı kendüliginden büstāncı olub ḫalka erik, üzüm, cevizin ṭabī'atlerini bildirmeyüb beyhūde ḳandırmaḳ<sup>11</sup> ḫüsrāndır. Bu mādde erik ağacından üzüm ve ceviz ṭaleb itmege benzer. Her meyve ancak ağacından istemekdir. Hüner-i şan'atında üstād ola. Meşelā; a'mā olan cümle renkleri siyah şandıḳı gibi bu ḫālī kendüye nisbet ile cā'iz ki kendüsi çok zamān bir ada vāşıl olmayub, bir şey taḫşīl idemeyüb soñra [84a] ḫazret-i ḫūnkār efendimize ḫālīç hediyeye getürüb bendelerinden olmuşlardır.

### Kerpiç ḳodım firgāna poyraz ile ḳaynatdım

#### Nedir diyüb sorana bañdım virdim özini

Ḫazret-i 'azīziñ bundan murādı budır ki ehl-i riyāzetiñ ḫāşılını temsīl ṭarīḳiyle beyān ider. 'İrfānı olmayan riyāzet poyraz ile çamur ḳaynadub yimege ve yedirmege benzer. Zīrā bir kimse kendi ne yerse ṭalibe daḫı ondan yedirir. Poyraz ile ṭa'āmı pişürmek degil, belki ṭoñdırır. Farz olduḳı taḳdirce çamur yinmege yaramadıḳı ol riyāzetden ğıda-yı rūḫ ḫāşıl olmaz. Ğıda-yı rūḫ olmayıcak ma'rifetullah ilḫāmāt ve varidāt olmaz. Çamur yimekte maraz-ı cism ḫāşıl olub vesvese-i fāsīde zuhūr ider. Māye-i Muḫammediyye ve telḳīn-i Ḫaydariyye zāhir olmaz. [84b] Zīrā ḳış

<sup>10</sup> Lügatlerde bulunamadığı için anlam da verilemeyen kelimenin yazılışı metinde şöyledir: 

<sup>11</sup> Metinde “kaldırmak” olarak yazılmıştır.

günlerinde bir meyve zühür itmez, şovuk mücâhede ile indî' nesne hâşıl olmaz. **Mürşidiñ nefesi ateşden telkîn çıkmagıla tãlibiñ kalbi karasına bir şerâre** yetişmezse yâhud bir nazara mâlik olub muqâbil-i tãm kılmazsa emek hebâdır. Nitekim yüzini maţbağ ocağına yüzün döndürmeyen her ne kadar puf puf ocağı yakamaz, ta'âmı pişüremez, lâzım gelür ki çamur yiye. Murâd budur ki esmâ'nıñ müsemmasına mâlik olmanın 'irfânı bilinüb ancak ta'âmını taḫḫ itmek lâzımdır. İmdi bu beytiñ tãli' i şems cedy burcında iken vâkı' oldı. Kãfi-i kefil-i tevvâb-ı bâliğ-i emre esmâ'-ı 'izâmı olmağın dâ'im vird olına. Ve şems cedy burcına kadar mâbeyni iki yüz toḫsan bir derece olub biñ yüz altmış dört senede zühür iden mülûklar zamânlarında vuḫu' bulan aḫvâl-i 'âlemiñ *fesâdu fi'l-berri ve'l-bahri*<sup>12</sup> hilâf-ı [85a] rızâ hareketler ve bid'atler zühûra gelmesi, emrîne ḫalk-ı 'âlemiñ çamur yimesini. Zîrâ çamur yimek maraza mebnidir, ḫalbleri ḫararub dürlü dürlü ḫileler ve efkâr-ı bedî'a ve tama'-ı ḫâm ve 'arz-ı edeb ḫalmayub Ḥaḫḫı farkdan ḫalub, ta'zîm-i Resûl günbegün olmayub nûrâniyet aradan zâ'il birle cemî'-i ehlullâha ve ehl-i 'irfân kendülerin aḫfâya çekdikleri târîhi beyân ider. Birâz âdem kendüleri esmâ'ya düşüb ilḫâda düşdiklerini ifâde zımnında boyrazla çamur taḫḫ itmesi içündür. Üsûlinden gâfil oldukları ḫasebiyle. Ancak bu beyden zühür iden esmâ' ḫulûş-ı ḫalble gice gündüz müdâmet ve tesmiyâta mâlik ve dem-i âdeme ve ricâl-i ḡaybe ve ehl-i muḫahharât ve İmâmeyn ḫazretleriniñ kimler olduğunu ve Şâh-ı Merdân Efendimizi bilüb necâtı bulasın, yoḫsa bunlardan gâfil olan kimseler bildim aḡnadım dimek fâ'ide itmez. 'Azîzim [85b] **Yûnus Baba buyurdığı kelâmında** kemâl derecede tãlib olanları mücâhede-i dünyâ ve 'uḫbâdan men' idüb ḫazer itmişdir. Dünyâda müflîs ve âc, ahiretde 'azâb-ı eleme düşüb hebâ olmaḫ revâ degildir. Zîrâ çamur yimek bir şey'e müfîd olmaz. **Boyraz** rûzgârların şovugıdır, taḫḫ'atde bârid (ü) raḫbdır, mizacı ḡâyet kavidir, cemî' eşyâyı ıḫlah ider. Sen de çamur iken cevher-i aḫlîna dâḫil olub cevher olasın. Boyraz dimek devrine işâret ider, dünyâda ne taḫḫîl eyledinse ol ḫâle giriftâr olursın. Fırşat elinde iken sa'y idüb vâşıl olasın. Çamur yimek dimesi; çamur gibi olub ifnâ-yı vücûd olmaḫ ḡâyet gücdür. Diyâr-ı Hindde eski ma'dene lâzım olan bir şaru tobraḫdır. Yumurḫa ḫabuḡı kirec idüb şadef tozıyla ḫatub bir müddet ḫazḡanda ḫaynadub ba'de terbiye için [86a] ḫarâret-i şemse ḫoyub maḫla'-i ferḫadeyn ya'ni poyrazda üzerine sirke dokerler. Tamâm yigirmi sekiz ay miḫdârı çamur ḫava gelür. Ba'de dürlü be dürlü 'ameller iderler. '**Azîziñ murâdı** çamur poyrazla ḫaynatdım mişâli bu şanâyî'e mevşüfdir. Çamur, cevher olub sen daḫı maddiyye-i aḫlîna nazaran

<sup>12</sup> Rum/41 (bir bölümü): Karada ve denizde fesat.

cevher olub vuşüle qarın bulasın. Zirā’anāşır-ı erbā’a hevā ve şu ve āteş ve tobraq haqların aldıklarında, söz şāhibi sözini aldıqda sende ne qalır fark idesin, te’emmül ile dā’ire-i muṭahharāta intisāb bulasın.

### İplik virdim çulhaya şarub yumaq itmemiş

#### Becid becid ısmarlar gelsün alsun bezimi

Bu beytiñ tāli’i müşteri, burcı sünbüledir. Mābeyninde yüz seksen yedi derecedir. Yedi yüz kırk sekiz senesinde zuhūr iden ricāl-i ehlullāha aḥvāllerini beyān buyurırlar. [86.b] İmdi tālib-i Ḥaḳ mürşide muḥtāc olub ve her şeyhe gönül virme-yüb selef-i sālifinde olan ehlullāhı beyandır. Zirā bu yıldız sünbüle burcında vāqi’ olmasında şeref-i külliyyesi vardır, ve esmā’-ı tesmiyesi daḥı bu vechledir; **semī’ reşid**, **ḡaffār** müsemması olmaḡla qalb-i perīşāndan selāmet bulmak, henüz derde ‘ilāc bulmadan ḥilāfet maḳāmına irüb temām oldı rü’yālar görüb nāqış-ı maddedir. İplik kelāmı tefrika-yı evvel, yumaq ḥāl-i cem’e işāretidir, **bez** farku’l-cem’e işāretidir ki kemāl bundadır. Şeyhe teslīm olmaḡdan maḳsūd nedir? Anı söylemek, bir şeyhe vardığı zamān kāmil mi değil mi aḡnayub bilesin. Meşelā her çekirdek kendüsini baḡcevāna teslīm idüb ḥāl diliyle dir ki; “Ey baḡcevān lütf ile baña bir hoş terbiyye eyle, benim zātımda qonılan kemālātımı izhār ideyim. Birim biñ olsuñ sen daḥı kemālim ile üstād [87a] olasın.”. Baḡcevāniñ eyüsi terbiyesinden bellüdür, ‘**iplik virdüm çulhaya**’, temşili insānın kemālāt-ı etvārınıñ, gerçe menāzili çokdır lākin, uşüli üçdür: **fark**, **cem’**, **cem’ü’l-cem’dir**. Buna meşāyiḡ **fark-ı ba’de’l-cem’ dirler**. Pes imdi iplik farka işāretidir, yumaq cem’e, bez cem’ü’l-cem’e işāret. Bezle aşl-ı maḳsūd **iplik yumaq** olmaḡ lāzım değil **bez** olmaḡdır. Ol ise yumaq daḥı olmamışdır. İmdi Ḥaḳ aḡnamak āsāndır zirā şevāhid ve delā’ili çokdur Ḥaḳka vāşıl oldıqdan soñra dönüb ḥalkı bulmak gücdür, zirā müstaḳil vücūdı yoḡdır. Kemāl ise yine dönüb ḥalka gelüb ḥaḳkı ḥalka ḥalkı ḥaḳka āyine bulub aḡaduhumā ile āḡirden maḡcūb olmamaḡdır. **İmdi** benim henüz qalbiñ perīşānı ṭururken işimden daḥı bir işim bitmeden, kāmil oldım diyü, lāfūḡüzāfla ḥalife oldım diyü kendüsine şöhret esiri olmaḡdır. [87b] Bu beyt **ḡazret-i Mışrı buyurır**; ‘**becid becid ısmarlar**’ didigi ‘aziziñ ḡā’ib şīḡasıyla beyān olunan; mürşidle tālibiñ mābeyni uzāq olub mürşidin ḡālī tālibe ma’lūmdır, lākin tālibin ḡālī mürşidine ma’lūm olmak hüner idüğine işāretidir. Bunda rumüz olan müşteriyle sünbüle mābeyninde yüz seksen yedi derece ta’bır olunan ḡin-i sülūkında qaṭ’-ı menāzilde dehānla esmā’ arasında zuhūr iden ḡarāret-i qalbiye ve teşvīş-i derün selb olması yāḡūd kevkebler her vaḡtde bir aḡkām giyüb dürlü dürlü ḡāller beyān olur. Ammā aḡkāmāt-ı Rabbāniye ve ilḡāmāt-

1 ilâhiyye tesmiyât-ı müsemmâ veyâ dereceleri beyinde olan derecât künūziyye-i dehāniyye kelimesini fark idüb şühūd-i me' ānī ve vech-i rūhānī zuhūri *şemme vechullah fe-eynemā tuvellū feseimme vechullah*<sup>13</sup>. Berāber olmak iki mābeyn bir olub cem'ü'l-cem' *mecme'al-bahreyni ev emdiye huḳuben*<sup>14</sup> me' ānīleri. [88a] Bir de 'becid becid işmarlar gelsün alsun bezini' kelāmında becid becid söyleyen nāz bülbülü gibi bir kuşdır cemerāt aralarında nāleler ider sen daḫı giceniñ sülüşinde feryāda başlayub şabāḫı bulmağa say' idesin ki becid becid, ya'ni çapük çapük günler aḫşāma qarībdir. Zīrā iplik tamāmı bezdir. **Ḥazret-i Mısrī Yūnus babayı** müşāhedeleri defa' ātle olub bu beyte maḳaddem taḫrīr buyurdıkları ma' nāyı tekrār tesvīd itdirdiklerini ifhām zımnında çok ma' nā vārid olmuştur. Ḥattā beced kuşdır, diyār-ı Hindde Çīn-i Hıtā<sup>15</sup> şahnında gāyetde çok olur ki **Ḥazret-i Şāh-ı Merdān Efendimiz** hicretten iki yüz sene soñra zuhūr eylemişlerdir, anıñ içün ol cevālilerde ol kuşa i'tibārları vardır. Yūnus ḫazretleri mādde-i merḳūma vāḳıf oldıklarıçün beyt-i mezbūrda bu kelāmı buyurmışlardır ki tālib olanlar āgāḫ olsunlar içündür.

[88b]

**Bir serçenin ḳanādın kırk ḳaḡañlıya yükletdim**

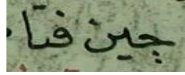
**Çifti daḫı çekemedi ḳaldı şöyle yayalı**

Bu beyt yukarı ebyāta nisbeten tarīḳat 'ilminiñ şeref ve lüzūmını ve sülūkını terḡibi beyānındadır. Ve daḫı zāhirin taşḫinde bāḫın tarafına ihtimām-ı ziyāde lāzımdır. Zīrā 'ilmiñ zāhiri āsāndır, bāḫını ziyāde güc oldığını bildirir. Bu mısrā'ıñ vuḳū'ı, merriḥ ḳavs burcında vāḳi' olub, üç yüz derece biñ iki yüz on iki sene idüb; mısr-ı Ḳāhireye küffār müstevlī olması ve günbegün dürlü dürlü fesādlar vü kāfirler bāḡı ve iṭā'atları gidüb biñ iki yüz kırk dörde ḳadar İslāmda betā'et reḫāvet zuhūra gelüb, aḫkām-ı şer' iyyede daḫı icrā olunarak ḫalk māl-ı īrād cem'ine düşüb, ricāl-i kibāre ḳaḫt gelüb umūr-ı me'mūrelerinde 'āciz ḳalmaları ve 'asākir iṭā'atden ḳıḳmasını ve buña mişāl berr ü baḫrde [89a] vuḳū' bulub ve bulıcak ḳān ve fiṭrat tekāsülleri beyānında kevkeb-i mezbūrıñ esmā'-i müsemması: **Vehhāb Fettāḫ Dārr**. İmdi ḳaḡañlı yürümek ṭaḳırdıyla yürür, zāhir 'ilmine işāretidir;

<sup>13</sup> Bakara/ 115 (bir bölümü): Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır.

<sup>14</sup> Kehf/ 60 (bir bölümü): İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar ya da uzun zaman gideceğim.

<sup>15</sup> Kelimenin metindeki aslı şekli şöyledir:





serce kanadı bātın ‘ilmine. Zīrā bātın ehli, zāhir ‘ulemāsına gāyetde ağır gelür. Riyādan ‘ibāretdir. Ve daḥı bunlarda terk vardır. Kaḡaḡlı demek tārīkat ehliniñ evvel ‘ameli dūnyāyı terkdir. Bu terk melekūt ‘ālemine kanadla uçmaḡa dirler. **Ḥāzret-i Mıṣrī buyurmıṣlar: “Lehum ecniḡatun Yetetayyerüne biḡā ve bi-ḡayri riṣūn ilā melekūti rabbi’l-‘ālemin”**<sup>16</sup> ya‘ni ehlullāhiñ kanadları vardır, tüyi yoḡdır. Zīrā nūrdan melekūt ‘ālemine toḡrı uçarlar. Kanad bunları terkleri sebebleriyle ve telkīn-i meṣāyiḡ ile māye-i Muḡammediyeve uṣūl-i esmāya müdāvet, riyāzet-i şer‘iyye ile ḡāṣıl olur. Tārīkat ehliniñ ednāsiniñ ḡulūṣını ve şıdkını ve yakīn ve ḡüsn-i i‘tikādını kırk ‘ābidiñ göñli çekemez. Zīrā [89b] bunlarda terk vardır: **ḡubbū’d- dūnyā re’sü küllü ḡaḡi’etün ve terkū’d-dūnyā re’sü küllü ‘ibādetin**<sup>17</sup>. İmdi bir kimse bir noḡud kadar cevheri kırk ‘arabaya yükletdim, çekmedi. Fi’l-ḡaḡīka cevher-i mezbūri bahāsıyle şatub parasına taru alsa kırk ‘arabaya yüklenür, bu temṣil ehl-i ḡāliñ ednāsı böyledir. Zīrā serce kuṣlarıñ za‘īfidir, uzāḡ sefer idemez. A’lā mertebede olanlar toḡan ve ṣāḡiñ miṣillüdü. Bunların birisi ‘ilmde ve zevḡde ve yakīnlıḡda yüz biñ ‘ābidin ‘amellerinden ziyādedir. Bunların kanadınıñ aḡırlıḡını ‘araba deḡil, yir ve gök, ‘arṣ (ve) kürsī çekemez. **‘Çifti daḡı cekemedi şöyle ḡaldı yayalı’**: Taru taḡi‘atde ḡā‘im olmaz, yayılır, hem taḡılır. İnsānın daḡı ḡiñ-i sülük ‘ibādetinde teṣvīṣinden ḡālī olmaz ki rāḡına gidüb müsem māya mālīk ola. ‘Çifti çekemedi’ demek buña delīl olan budır. Ve bir daḡı [90a] serce uzāḡ sefer idemez demek, sülūki ḡālīnde teṣvīṣden rehā bulub yol alamaz. Zīrā gice ve gündüz yolını başa çıkarmaktadır. Ve atlı ile ‘araba mu‘ādil olmaz. Ve bir daḡı on iki tūrūḡıñ on biri yüklü ‘arabaya ṣebīḡdir. Tūrūḡ-ı Bektāṣīye atluk yol almasına miṣāldir ki Resūlullāhiñ nübūvvet-i ḡadem-i nurāniyeleri on iki imāmiñ esrārı ve ḡāzret-i ṣāḡiñ velāyet-i āṣārları cemī‘ tārīḡ-i merḡūmda mevcūddır ki ḡadīşinde buyurır: **Demmūke demī rūḡike rūḡi cismike cismī ve men ezā ‘ammī ve ehlibeytī feḡad ezā ‘annī**<sup>18</sup>. Bunları iyüce bilüb intisāb itmek ol tārīḡe maḡṣūṣdır ve daḡı sā‘ir tūrūḡıñ pūtesinde ḡāl olub ḡiñ-i miḡekde tārīḡ-i intihā‘da imtiḡān olasıñ. Cemī‘-i sırrıyāta vāḡıf olmaktadır. Ḥattā Cenāb-ı Vāḡid-i Āḡad dūnyāyı ḡaḡ itmezden yetmiṣ biñ sene aḡdem mu‘allaḡ nūrdan bir taḡ ḡaḡ [90b] idüb dōrt budāḡlı bir aḡac ve üzerine tāvūs ṣeklinde bir kuṣ ḡaḡ eyledi. Ol kuṣ anda yetmiṣ biñ sene dūrlü lūḡātla tesbīḡ eyledi.

<sup>16</sup> Onların kanatları var ve kanatlarıyla birlikte uçuyorlar. Tüyleri yok, âlemlerin rabbi olan Allah’ın melekûtuna kanat açıyorlar.

<sup>17</sup> Dünya sevgisi bütün kötülüklerin başıdır, dünyayı terk ise bütün ibadetlerin başıdır

<sup>18</sup> Kanın benim kanım, ruhun benim ruhum, cismin benim cismim kim ki amcama ve ehli beytime eziyet ederse bana eziyet etmiş olur.

Ba'de karşısına bir āyine koyub tāvūs-ı mezbūr nazār eyledikde hicābından derleyüb ibtidā on iki tamlar der damladı. Ol tamlar tārīklere işretdir, zuhūr eyledi: dört budak şer'at, tārīkat, ma'rifet, haqīkatdır. Ba'de ol tamlardan cemī'-i ervāh-ı kudsiyyāt halkı oldu. Tekrār tāvūs nazār eyleyüb cümle vücūdı derleyüb cümle ervāh halkı olınmağla ol tāvūs rüh-ı Muhammedi idi. Ba'de dünyāyı halkı idüb tekmil eyledi. Cümle mevcūdāta tesbīh virüb cevherden dört köşe bir taş halkı idüb cemī'-i mükevvenāta emr olunub ol cevheri arkasına yüklene. Cümle yer baħr ve tağ ağac ve sā'ir gelüb gördiler bir ferd yüklenmekde 'āciz kaldılar. Emr-i 'aliyye [91a] buyuruldu ki: *İnnā 'araqnāl emānete 'ale's- semāvāti vel arđı vel cibāli fe ebeyne en yaħmilnehā ve eşfaķne minhā ve hamelehāl insānu, innehu kāne zalūmen cehūlā'*<sup>19</sup> beyānında Yunus merhūm buyurduğu 'kağañlıya' çifti deyü bir uzun ağacdır, cemī'-i 'arabanın yükünü ol ağac çeker. Türkler çifti dirler, 'indlerinde gāyet mu'teber ağacdır, yüke hamüldür. Mişāli, cenāb-ı Haq ādemi halkı idüb emr buyurdu ki ol taş kaldıra bilātereddūd **bismillahirrahmanirrahīm deyüb** tobuğına kadar kaldırdı, ikinci hamlede dizine kadar üçüncü hamlede göbeline kadar dördüncü hamlede omuzuna aldı. Lā-tenezzül buyırıldı: "Yā ādem bu sende emānetdir", dinildi. Anuñ çün cemī'-i eşyā saña müsahħar oldu bu emānetiñ hıyāneti olmayub hıfzına sa'y eylesin, vaķtiyle senden evvelā sū'al iderler, zalūmān (ve) cehūl olmayasın. Ol taşın sırr-ı esrārı tārīk-i Bektāşidedir. Ol emānet sende, ne oldığıñ bilesin.

[91b]

Bir sinek bir kartalı kaldırub urdu yire

Yalan degil gerekdir ben de gördim tozını

Bu beyt ba'z riyāset şāhibleri ve menāşib ehilleri ve da'vā-yi āşhābı ve 'ilmde kāmil geçinen cīfe-i dünyā kuzgunlarınıñ, ehl-i tārīkat münkirleriniñ hāllerin ve gözde ħor, haqīr, miskīn, 'urefā ve zürefānın kemāllerin beyān ider. Tālī'i şems, burcı kavıdır, **laṭif, gāfir, cevād** müsemması budur. İki yüz yetmiş altı derece biñ yüz dört sene ider. **ħazret-i Mısrīniñ evāħir-i vaķtinde bunı şerh eylediği tāriħ** ve biñ yüz altıda vefāt eylemiştir. Vaķt-i mezbūrda cemī' tūruk-i 'aliyyede meşāyih-i 'izāmıñ kümmelini intikāl itmeğe başladı. Ba'de erbāb-ı kulūbın faķr (u) fenāsi

<sup>19</sup> Azhab/ 72: Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.

tezellül-i miskîni görüb istihzâ olunmağa başladı. Zîrâ uşûl bilür meşâyih kalmadı zâhir tâkımı olanın [92a] gözlerine. ‘Bir sineğin bir kırtalı urdı yire’ ma’ nâ; sinek kadar dervîş şöhret şâhibi olan kibâr efendiye gâlib olub yire urdı. ‘Ben de gördüm tozını’ didiği, Yûnus baba ümmî ve fakîrî’l-hâl olub nice ‘ubbâd ve zühhâd aña ilzâm târîkiyle ba’z sū’âle şürû’ itdiklerinde sū’âllerine cevâb virmesinde, anlar dağı sū’âl eylediklerine nâdim ve ‘âciz kaldılar. **Hâzret-i Mısrî buyurur:** “Yûnus babaya vâki’ olan hâl gibi aña dağı vâki’ olub bir takım kırtala ben dağı rast geldim.” diyü beyân eylemişlerdir. **Men ahlâsallahu erba’ine şabâhen zaharat Yenâbi’u’l hikmeti min kalbihi’ ala lisânihi**<sup>20</sup> ya’ ni hadd-i zâtında bir kimse kırk gün hâliş ve muhlîş sabaha dâhil olsa ya’ ni kırk hülûş üzerine, ‘ilm bînarları anıñ kalbinde lisânî üzre cârî olur. İmdi ba’zılar kırk haftada ba’zı kırk ayda [92b] ve ba’zı kırk yılda şabâha dâhil oldı. Yâ ‘ömrinde kırk gün hülûş görmeyen gönle gâlib olsalar ‘aceb midir. İmdi kırtalıñ ve kuzgunıñ aru ile ne münâsebeti vardır. Ve kırtal her ne kadar büyük ise yidüğü cîfedir ve kendiden çıkan dağı cîfedir. Ammâ aru ne kadar küçükse yedüğü güzel koçulu şükûfâtdır, kendiden çıkan güzel lezzetli ballardır. Buña mişâltoğan ve şâhin ve kırtal tabî’ atindedirler. Zîrâ esmâ’-i mezkûrâtıñ ‘asel mişillü yiyüb tesmiyâtına hülûşla ‘irfânla mâlik olan kimesne gice zulumâtından şabâh şemsine vâşıl ola. Kalb karanlıktan rehâ bulub cihâna tolasın. Sineğin kadar iken ‘anķa olmağdır. Zîrâ sineğin dâ’imâ elleriyle gözlerini siler, toz konmasın diyü. Sen de kalb gözinde olan karanlığı dâim silesin. Ve uşûl budır ki esmâ’-i müsemmât gönülde kâ’im, söz dehânda [93a] cârî ola. **Bir dağı kırtal** kendü teşvîş-i nefsinde, dâ’im erâcîf-i dünyâya mâ’ildir ki kalbi fesâda virmege sâ’idir. Hemân sineğini kırtala gâlib getürmekdir. Hattâ hıttâ-yı Hotende bir nev’i sinek vardır. Gâyet kalîl-i müfrit kuşlara ve çamuşlara kondı(ğı) sâ’at helâk ider. Aña zubbâb-ı Nemrûdî dirler. Maşşûş avcısı olub, cem’ idüb eczâ’ ile kaynadub tenzû’ dirler, fenâ şişlere ve yareler(e) nâfi’dir. **Yalan degil gercekdir.** Yûnus baba bu kelâmda beyân olınan ekşer vakti tağda gecüb dürlü garâ’ibât müşâhede zımnında bir nev’i ‘ankebût mişillü bir hayvân, bir mâr-ı mağribî, bir şokuşda şu gibi zevb eylediğini ifade. Ve ancak nefs dağı mâr-ı mezbûr gibi olmağla sülûkında esmâ’-i müsemmânına ziyâde diğkatle şabâh şemsine vâşıl ve şâhibiyle emâneti dâ’imâ müzâkere eylesin. Ve bir dağı [93b] budır ki şemsle kavs burcı mâbeyninde olan derecenîñ iki yüz yetmiş dört ‘adedi âdemiñ vechi muqavvesdir. Zâtıyla kâ’imdir ki **fekâne kâbe kavseyni ev ednâ**<sup>21</sup> kâbe kavseyn; iki yüz yetmiş dört vâki’ inde yâhüd

<sup>20</sup> Kim Allaha halis bir iman ile kırk gece sabahlarsa kalbinden lisanına hikmet kaynakları zuhur eder.

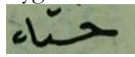
<sup>21</sup> Necm/9: (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.

hazret-i Mısrî buyurur üç yüz ellidir. *Fe evhā ilā ‘abdihi mā evhā*<sup>22</sup> zühürdür ki şabāh şemsine tamām dāhıl olmaqdır. Zīrā derece-i ‘adedi esmāsına bi’l-ihlāş tesmiye virmeğdir. Sülūk-ı rāhında menāzil ve derecāta diğkatle nişān koyarak gidesin. Zīrā her maħalliñ bir uşulı vardır. Her mertebeniñ bir adı vardır ve bir lisāni daħı olub şeyh Muhyiddīn el-‘Arabī rivāyet ve beyān buyurırlar; **evlā aqtāb-ı kutb**, cemī‘-i hālāta vākıfdır. Āşālet üzre haqıqat-ı Muħammediye gibi yāhūd ğayr-ı tarık üzre olub bir kısmı daħı hazret-i Şāh-ı Merdān qademīdir. Zāhir-i bātına hūkm iderler; *el-e’imme* dirler. [94a] Bunlar iki olur; **birniñ adı ‘Abdu’r-rab ve birniñ ‘Abdu’l-melikdir. Kutbuñ adı ‘Abdullah.** Bunların nazarları meleke ve ‘ālem-i melekūtadır. El-Evtād: Dört ‘aded olur; biri maşriķa ve biri mağribe biri cenūba ve biri şimāle mürebbi ve taşarruf ider. Taķsimleri Mekke’de olur. İsimleri; ‘**Abdü’l-ħay ve ‘Abdü’l-‘alīm ve ‘Abd ü’l-ķādr ve ‘Abdü’r-rab** dirler. el-Ebdāl: Bunlar yedi olur, yedi iķlime hūkm ve taşarruf iderler. **İbrāhīm, Mūsā, İdrīs, Nūh, Yūsuf, ‘İsā ve Ādem ‘aleyhimeselām qademīdir.** Ħavāşş-ı eşyānın esrārına vākıflardır. İsimleri; ‘**Abdü’l-ħay ve ‘Abdü’l-‘alīm, ‘Abdü’l-ķādir, ‘Abdü’l-mürīd, ‘Abdü’ş-şekūr, ‘Abdü’s-semī’, ‘Abdü’l- başır** laķablarıdır, evtāda şebihāt dirler. **El-nuķebā’** dirler. Bunlar on ikidirler, on iki burūcāta hūkm iderler. Cemī‘-i nüfūs ervāhiñ esrārlarına muṭṭali‘ dirler. Sa’id ve şakī ne hālet ise bilürler, cemī‘-i a’ mālını ve hālını bilmededirler. [94b] **El-nücebā** dirler. Bunlar sekizdirler, kürsīden aşığısını bilürler yukarısını bilmezler. Maķāmları kürsīdir, ammā nuķebā’ bilürler. **El-ħavāriyyūn**, bir olur ğāyetde kılıcına ve kuvvetine bahādır olanlara me’mürdür. **Er-recebiyyūn**; kırk kişidir. Memleket-i mu‘azzamalarda olurlar. **Yūnus Baba** bunlardan idi receb ayında hisse<sup>23</sup>-hāl olur. **El-muştafūn** dirler; gene bunlar daħı kırk neferdirler. İnsāniñ ķalbine ve sülūkına me’mürdirlar, şer tarafına gidermezler. **El-ħātem**; bir olur, kıyāmete qadar cemī‘-i velāyet-i ehlullāh bunıñla **ħatm-i tamām** olcağdır. Ħazret-i ‘İsā aleyhisselām meşāyiğ ıştılāhında **tersā’** dirler. Bu maķāmda daħı beş nefer kimse vardır, Cebrā’ıl ķalbi üzerinedir, bu tarikiñ sultāni ve ‘ilmi qadardır. Cebrā’iliñ tügi şağışınca ola qadem-i Cibrīldür. Kıyāmet güninde berāber turlar. Daħı üç kimse vardır; Mikā’ıl ķalbi üzerine bāsıtdır, Mikā’ıl ‘ilmiyle beraberdir. Bir daħı [95a] vardır İsrāfīl ķalbi üzerine bāsıtdır, iki tarafa cāmi‘dir. **Ħazret-i Resūlden rivāyet olınan İsrāfīliñ ‘ilmine mu‘ādildir, Bāyezīd Bisṭāmī ve**

<sup>22</sup> Necm/10: Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.

<sup>23</sup> Cümlelerin muhtevasına uygun olarak ‘hisse’ olması muhtemel olan kelimenin

metindeki şekli şöyledir:

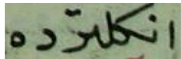


**hazret-i Mısrî** bunlardandır. **Ricālü'l-gayb** on kişidir; yer yüzinde âheste âheste yürür ve âheste söyler ve gâyet ehl-i hayâ'dır. Ve bir dağı on sekiz nefer vardır; harîku'l- 'âde olan nesnelere anlardan zühür ider. Şeyh Muhyiddin dir ki Fârs şehrinde gördüm, bir kimse adına 'Abdulah Vefâk dirlardı, anlardandı. Dağı beş kişi vardır, sekiz kişiye berâberdir zîrâ gâyetde hilm şâhibleridir. Dağı on beş kişi vardır, ismine **ricâl-i hussân** dirler. Merhamet ve şefkat ve ehl-i şafâ şâhibleridir. Ve bu on sekiz neferin gâyet gâzûb ve heybetlü adamlardır. Şeyh 'Osmân halîfesiniñ bir ehl-i kemâlî, “İzmirde bir hâlî tağda birisine râst geldim” didi, “Lâkin ber-murâd olmak müyesser olmadı” deyü beyân eylemişdir. [95b] Ve dağı dört kimse vardır: **Ricālü'l-heybet** dirler. Tâ'ife-i evtâda yardım iderler ekseriyâ hâlleri rûhânî ve kalbleri semâvîdir. Birisi oldı ki Hâk te'alâ anı kavlinde müsteşnâ eyledi: **ve nufîha fi's-şûri fe-şaiqa men fi's-semâvâti ve men fi'l- arđi illâ men şâllâhu**<sup>24</sup> **ve küllün etevhü dâhirin**<sup>25</sup>. İkinciñ ol kadar 'ilmi vardır ki hadd ü pâyânı yoğdır. Dördinciñ elinden çok şey' gelür. Bu dört kimse a'lâ merâtibi gönüllere tolmışdır. Biri Resûlullah kalbi üzerine, biri Şu'ayb ve biri Sâlih 'aleyhisselâm kalbi üzerine. 'Âlem-i a'lâdan birine 'Azrâ'ıl nazâr ider ve birine Mîkâ'il ve birine İsrâfil nazâr ider. Evliyâ'ullahdan bunlar kadar büyük kimse yoğdır. **Şeyh Muhyiddin** buyurır: Dımışk'da ben bulışdım. Emân zamânda Anadolıda görışdim idi bu def'ada bilmedim, sonra bilüb muhabbet eyledik. Yigirmi dört kimse vardır: **Ricālü'l-feth** dirler. Cemî'i ehl-i bâtıñ gönline ne feth olursa esrâr [96a] anların vâsıtasıyladı. Hiç iki bir yire cem' olmaz. İkisi Yemen diyarında dâ'imdir, altısı mağribde, dördü maşriqdadırlar. Ve dağı yedi kimse vardır: **Ricālü'l-'alâ** dirler. Her nefesinde Allah te'alâya mi'râc idüb her mi'râcda bir 'ilm tahşil ider. **Âbdâl** ta'bîri bunlardır. **Ricâl-i tahte's-sehl** dirler; on kimsedir. Rahmâna müte'allik olub hâric nefes bilmezler. Bunların hayât gıdaları nefes-i rahmândır. Dağı üç nefer vardır: Bunlar dâ'im Hâkdan alub halka virüb hâcet revâ iderler, 'avretten dağı olurlar, her zamân bir tavr üzerine ka'im ve 'âlem-i melekûtda melâ'ike ile olur. Her vağtde dürlü dürlü şürete girüb halkla oturırlar. Şeyh Muhyiddin; “Anlara<sup>26</sup> mülâkî olub şöhet eyledim.” didi. **İlahiyyün** dirler, üç kimsedir. Ehl-i tevhid olub da'im vahy-i ilâhî zühür ider, ammâ vâsıta ile, yoğsa maşşûşân zühür ider, ma'lûm degildir. [96b] Cemî'i

<sup>24</sup> Zümer/68 (bir bölümü): Sûr'a üflenir ve Allah'ın dilediği kimseler dışında göklerdeki herkes ve yerdeki herkes ölür.

<sup>25</sup> Neml /87 (bir bölümü): Hepsini de boyunlarını bükerek O'na getirler.

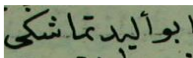
<sup>26</sup>

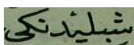


‘asâkirin hîn-i muhârebelerde alurlar, virürler. Ve dağı bir kimse vardır ki **maḥreccdir**, bir olur. ‘İsâ ‘aleyhisselâma müşâbihdir. Ve bir kimse vardır, gâhi hâtunlardan olur. Bunı kûṭb şanurlar. Ḥazret-i Muhyiddin buyurur Konya’da bir kimse gördüm, gâyet zelîl (u) fakîr ammâ sünûḥât-ı ilâhiye tekellüm ve şâhib-i ḥayâdır, bildim ki odır. **Ricalü’l-ganîyyü billâh** dirler, iki kimse vardır maḳâm-ı ğinâ anlar hıfzındadır. İki ‘âlemde gerçe ğanîyyü’l-nefesdir ammâ ğinâları tamâm olmaz. Anların nihâyeti ahîretin bidâyeti olsa gerekdir. Bunların biri Ḥaḳḳa ve biri nefesine muzâfdır. ‘Âlem-i şahâdete ve ‘âlem-i ğayba nâzırdır, ‘âlem-i ‘ulvîye ve ‘âlem-i melekûta anların sebebiyle ğinâ-yı nefis ḥâşıl olur. **Rical-i ğayrû’t-taḥakküm ve’r-revâvend** dirler, her zamân on kimsedir. Maḳâm-ı taşarruf-ı imân bunlardır ve ‘âlem-i ğayb anlara ‘âlem-i şahâdet gibidir. **El-budelâ**; on iki kimsedir, âbdâl degildir. Budelâ didiklerine sebep cümlesi ğâ’ib [97a] olsa biri cümlesiniñ işini görür. Ḥaḳḳıñ kudretinden ba’îd **degildir: Leyse minallâhi nekerân yecmau’l âlemi fi vahidün**<sup>27</sup> ya’ni Ḥaḳḳ te’âlânıñ ayru olmayub bir şahısdâ cemî’-i ‘âlemiñ işini gördürür. **Er-ricâlü’l-iştîyâk**; beş kimsedir, da’imâ şevḳ-ı iştîrâbdâ ṭurub müşâhedeye irişmişlerdir. **Er-ricâl-i şalâtü’l-ḥamse**; beş kimsedir, dâ’im her biri bir farîzaya maḥşûşdır. **Er-ricâl-i eyyâm-ı sitte** dirler; altı kimsedir, Âdem ‘aleyhisselâm ḥalkından bir ve altı cihetiñ sultânlıĝıñ anlara virmişdir. Şeyḥ Muhyiddin buyurur; “Bunlardan birisi benim ḥürmetimde bir müddet olub diḳḳat eyledim da’im tesbîḥleri budır **‘ve leḳad ḥalkkna’s-semâvâti ve’l-arḍi fi sitteti eyyâm ve mâ messenâ min lügûb**<sup>28</sup>. Ber-‘aded müte‘ayyin olmamışdır. Nice ṭabaḳa ve ne şınıftır zıkr idelüm: **El-melâmiyye**; bunların ‘adedi ma‘lûm degildir sâdât-ı kirâmdırlar aşlâ ḥaḳḳıñ rızâsından ayru olmazlar. [97b] **Er-ricâ’ül-mâ**; ırmaḳlar ve şular içlerinde dâ’imâ ‘ibâdet iderler. Ebû Elîd Temâşki<sup>29</sup> ve Şeyḥ Sa’îd Şiblîzengî<sup>30</sup> ‘aşrında ṭarîḳ-i Ḥaḳḳda mâhirlerdi. Bir ğün Dicle kenârında ṭururdım, ḥâṭırına geldi ki; “Acebâ Allah te’âlânıñ bu şular içinde ḳulları var mı ki, ‘ibâdet ider? Hemân-dem şu yarılıb bir âdem çıḳdı; ‘yâ Ebû-Sa’îd, bil ki Allah te’âlânıñ şu içinde ‘ibâdet ider ḳulları vardır, ben anlardan’ diyüb şuya ṭaldı. **El-akrab**: bunlar lisân-ı şer‘ide muḳarreblerdir, dâ’imâ nazarları ğökde. Melâ’ikeler bunlara mer‘iyye dirler. Ḥızır

<sup>27</sup> İbare Arapça bir şiirden alıntı olup aslı şöyledir: *وليس على الله بمستنكر أن يجمع العالم في واحد*

<sup>28</sup> Kaf/ 38: Gökleri ve yeri altı günde yarattık da en küçük bir yorgunluk çekmedik.

<sup>29</sup> 

<sup>30</sup> 

‘aleyhisselām ve Muḥammed Kābilü’l-evānī ve ‘Abdülkādīr el-Ḥākim bunlardanır. **El- muḥdeşün**: ‘Ömer ibnü’l-ḥaṭṭāb bunlardan olub iki şınıfdır. Ḥaḳ te‘ālā ile perde ardından söyleşür. Bir şınıfı daḫı riyāzet-i nefis mücāhede birle ḳalbi şāfī ḳılıb ‘ālem-i ervāḫı cümle bilürler. **Yūnus baba bunların cümlesiyle görışüb gerçe ümmī zāt idi ammā cemī‘-i sırr-ı ehlu’llaha vāḳıf [98a]**olub beyāndan murādı ḫāzret-i Mışrīnīñ ṭālib olanlara āsān ola. Bi-iznillāhi te‘ālā.

**Bir küt ile güleşdim elsiz ayağım aldı**

**Şuñı da başamadım köyindirdi özimi**

Bu beytin ṭāli‘ī şems, burcī ḫameldir, otuz dercedir, yüz yigirmi sene ider. *Esrau’l-hāsibīr*<sup>31</sup>. **Müntaḳim (ve) muğnī** esmāsı olub yüz yigirmi sene insānīñ tamām-ı ḳavl-ı ‘anāşır üzre ‘ömridir. Aña mişālen ben daḫı kemālimi ḫatm eyledim işaretiyle **’bir küt ile güleşdim’**; Anadolıda kütük ocāğının büyük çatal maşāsına küt dirler. Murād nefsidir, ḫub-ı şehevāt **elsiz** şeytāndır ki nārdan ḫaḳ olmuşdır. İnsānda ğāzab şıfatı āteşin ‘alevidir. Nefs ṭıfl gibidir, ğidāsın virmezsen kesilür. Kütük maşası ḫarāret ğālib olub yübüset ḫāşıl oldıḳda maşā ile hılıt ve āteş keser, bürüdet kesb ider. Nefsin murādın **[98b]** virmege muḫtar olarak murādın virdim, ya‘nī murādım üzere nefsi yeñmedim dimekdir. Zīrā **kütükün** maşası olmadıḳça āteş tertib olmaz. Küt ile güleşdim elsiz ayağım aldı: Murād, ‘irfān olan esmā’-i müsemmayı nefis üzerine ğālib getürmek içündür. **Yūnus baba** her ne ḳadar za‘īf isem her ‘adūma izn-i ḫaḳla ğālib oldım ammā nefisle şeytāna ğālib olub elinden ḫalāş olamadım. **Şuñı da başamadım köyindirdi özimi**: Tenbīḫ buyurmışlar ki sālīk-i ‘ārif olan nefisle şeytāna ğālib olub ezḳārını tezkırāta yetişdire, ehl-i da‘vā olmaya, nefsi kibr ve ucuba düşürmeyüb dā’im maşā ile kütüḳi kütāḫ ide, kendüni begenüb libās-ı ehlullāhi birünüb ‘avām-ı nās arasında birāz kelāmlar söyleyüb māl cem‘ine düşmeyesin, dā’im nefisine muḫālefet idüb ‘adūya ğālib olasin. Kütünden murād kütāḫ-ı nefis itmekdir. **[99a]** Şıfat-ı şehvet cāzibdir, ya‘nī eli vardır, ayağı yoḳdır, nefsidir ve ğāzab şıfatıdır, şeytān budır. Merām-ı murād Allah’a vāḳıf olub bunlara ğālib olmaḳdır. Nefse ve şeytāna yardım idüb ğāzab şıfatıyla mu‘ayyen olub ikisi bir olub baña ğālib geldiler. ‘İbādet ṭā‘atime men‘ birle şehevāt-ı dünyāya rāğıb ḳıldılar. Zīrā enbiyā ve evliyā bu ikisiniñ elinden ḫalāş olamadılar, gice gündüz āḫ-ı enīnle kütāḫ-ı vücūd itmeden ḫālī olmadılar. Gör imdi derviş-i sālīk biline esmā’ ḳılıcını ḳuşanub Süleymān ḫatemini parmağına ṭaḳub dīv ve perī ve şeytānlara ceng (ü) cidāle iderek taht-ı Süleymāne ve ḫükm-i İskender

<sup>31</sup> Enam/ 62 (bir bölümü): O, hesap görenlerin en çabuğudur.

olasın. **Hazret-i Mısrî kıddise sırruhu buyurur:** Muqaddem zıkr olınan ricāl-i ehlullāh her biriniñ esmā<sup>3</sup> ve tevḥīd ed<sup>4</sup> iyelerini beyān eylemişdir, hemān dā<sup>5</sup>’im anı vird idinüb merām üzre vāqıf olmağa sa<sup>6</sup>’y idesin. [99b] Ancağ ol du<sup>7</sup>’aların esrārlarını beyān eyledim intihāda zıkr olınub kemāl bulub vāşıl-ı ilallāh kendüni tekrār anadan toğub cān idüb libāsıñ yüz yigirmide yeñi libās giyesin. *Efe ‘ayīnā bi’l- ḥalkıl evvel belhüm fi lebsim min ḥalkın cedīd<sup>2</sup>*, muḳtezāsında rumūz olan; “Ey insān dā<sup>8</sup>’im kesble nefsiñ mücāhedesiyle cānını ḳorıyub cānānı bulasın bu ‘ālem-i şehādetdir şuhūd-ı ma<sup>9</sup>’neviyesi cemī<sup>10</sup>-i ḥicābı gecüb bi’z-zāt bu göz ve bu kulağla görüb işidesin.”. Yüz yigirmiden murād olan; ḥaḳıḳat sırlarına ve pīrlerine dāḥil ve ḳaḳ<sup>11</sup>-ı derecāt eylesin. Bundan şoñra ‘ālem-i gayba varub def<sup>12</sup>’a gelme ki yoğsa hevā-yi nefle ‘ömrini kütāhla ifnā ve devr-i ḥayvāniyede ḳalub mağbūn ve maḥrūm ve nām-ı nişānın tobrağlarda yeksān ve perīşān olmağ, egerçe tefekkūr-i tām idüb defn olan mezārlara baḳub ‘ibret alasın. Ammā nefis gerçe istediğini virilmesinde bir iki [100a] vech vardır nefis dā<sup>13</sup>’im ālāyişler ister. Virmek güci yettüğü ḳadar lāzımdır, bir şey<sup>14</sup>’de arzūsı ḳalmayub yalnız ḥaḳka muzāf ola. Bir vechi daḥı ḳudreti olmayub virmez, ol nefsin ikillikden kendüsini ḳurtarması emr-i düşvārdır. Hatta Venedik<sup>15</sup>’de riyāzethānede ruhbānların mücāhedeleri bu vechledir ki bir zeytūne iner, lākin maḳbūl degildir. İkillikden ḥālī olamaz. Merām-ı nefsiñ istediğini virerek esmā<sup>16</sup>’ya müdāvīm ve yolına toğrı gidesin. Zamāne şeyḫleri bir ḫālibe inābet viridikde evvel emrde dünyādan ḳıkarub āḫiret meşāliḫine düşürür. ḫālibe oldıḳca māsivā lāzımdır, bulmayub kār-ı kesbden ḳalub süfliyetle ḫıleye sālīk olub inkār dā<sup>17</sup>’iyesiyle ḳalālete düşer.

#### **Ḳāf ḫağından bir ḫaşı şöyle aḫıtdılar baña**

#### **Öylelik yire düşdi bozayazdı yüzimi**

[100b] Bundan murād; yıldızı müşteri, burcı ḫameldir, esmā<sup>18</sup>-i tesmiyesi *Kef He Ya Ayn Sad<sup>3</sup>*. Muḳtedir gaḫūr, zū<sup>19</sup>’l-celāli ve’l-ikrām. **Ḳāf ḫağından** beyān olınan Şer<sup>20</sup>-i şerīfdir, cümle ḫalkı iḫāta idüb dā<sup>21</sup>’iresine almışdır ve ‘ulemā-i ‘izām ol ḫağ üzerinde her cānibden aḫvāl-i ḫalka naḫar iderler, ne cānibden bir ḫalel zuḫūr itmelü olursa aña ḫaş aḫub ḳatlı mi yāḫūd ḫadd mi yā ta<sup>22</sup>’zīr mi te<sup>23</sup>’dīb mi İcāb ider, icrāsına me<sup>24</sup>’mūrlardır, kesr ve noḳşān gelen maḫallini ta<sup>25</sup>’mīr iderler. Zīrā cemī<sup>26</sup>-i ‘ālemiñ niżāmı anlar ile

<sup>32</sup> Kaf/15 (bir bölümü): İlk yaratmada âcizlik mi gösterdik ki (yeniden yaratamayalım)? Doğrusu onlar, yeniden yaratılış konusunda şüphe içindedirler.

<sup>33</sup> Meryem/1



bu din-i İslāma şer‘a muhālif bir kimse görüb işitseler min ‘indallah gayret-i dīniyye gelüb men‘ine çalırlar. Ve meşāyih-i kirāmıñ sözleri muṭlaḳ ve fehmi gāyet muḡlaḳ olub ba‘z-ı ‘ulemā muṭlaḳ kelāmın şer‘e muhālif zannıyla ta‘n taşlarını bunlarıñ üzerlerine atarlar. Ancak meşāyih-iñ murādı hilāf-ı şer‘i olmayub fehmden nākıs olmak içündür. Zīrā ‘ilm cehli [101a] giderir, ‘irfān getürmez meşhürdür. **Ḳāf taḡından** merām olan **ḳaf vel-ḳur‘ānū‘l-mecīd**<sup>34</sup> vücūdında olan Ye‘cüc (ve) Me‘cüc muhālifine sedd çeküb ḳāfdan ḳāfa hükmiñ yürüdesin. Ḳur‘ān’la esmā’ile **ve mine‘l-leylī fetehecced bihī nāfileten lek ‘asā en yeb‘aseke rabbuke meḳāmen meḡmūder**<sup>35</sup>. Tokuz hisābile burcı seretān, yıldızı ḳamerdir. Ma’nā-yı mü‘evvil; giceleri nāfile geçirmeyüb icthādla şabaḫa dāḫil olasın. Şabaḫ demek maḳām-ı Muḫammediyyedir. **Yūnus Emre kelāmını ḫazret-i Mıṣrīden** rivāyet olan remz-i zamāneye biñ iki yüz toḳsan altı ider, ‘İsā kelimesi yüz kırk ider. Merḫūmıñ murādı, ‘uşşāḳ kışşasında Şeyḫ Muḫammed’iñ zāviyesine zikr olınan ehlullāh zebān getürüb söylediklerini beyān zımnında. Biñ otuz beş tārīhiyle müverriḫ Yūnus Emre ‘asrında ‘Oşmān Ğāzi zūhūr idüb etrāf (u) eknāfa telḳīn-i şer‘-i şerīf itmege başladı. Ehlullāhıñ üzerine lāzım oldu ki [101b] ḡāzi-i merḳūma i‘ānet ideler. Vaḳt-i mezbūrdan biñ otuz beş tārīhine gelince vüs‘atlenüb bunca bilād ve ḳılā‘ ve bā-ḫuşuş Mekke ve Medine ve Ḳudūs dest-i ‘Osmāniyyeye geçmiştir. Tārīḫ-i mezbūrda zūhūr iden ‘İsā-yı dem anasından toḡdı ve biñ yüz elli beş senesine ḳadar vuḳū‘ bulan küffār seferleri ve ‘acem mezhepleri ve sâ’ir vāḳı‘āt-ı meşā’ibāt her ne vuḳū‘ buldıysa zāhir olub ol devir tamām olub, yine Biḡā şehrinde Şeyḫ Muḫammed Ḳonevī mersāsında cemī‘yyet-i küberāda bir ‘İsā sırrında anadan toḡdı. Devr-i Maḡmūd Ḥān ‘asrında düvel-i Cengīziyye ‘ahdinden fāriḡ olub Rūs cumhūrı galebeye başladı. Ve ba‘z-ı maḫallerde günāḡün cem‘iyyet bāḡı ferecyāb olub ḳaḫṫ-ı ricāl olmak. Devr-i mezbūrdan devr-i ‘Oşmān Ḥānda zelzele ve ḫarīḳ-i Kostantımyede bilād-ı sâ’irede daḫı kezālik. Devr-i Muştafa Ḥānda ḡālebe-i küffār ve bedāyi‘-i maraziyye ve çok mahallāt-ı ḫarāb birle [102a] muḳtezā-yı şer‘ ve kavānīne ri‘āyet ḳalkub cemī‘-i ‘asākirden itā‘at ḳalkub re‘āyā salṫanata düşüb aḫḳām-ı dīn za‘fa ve ḫalk ṫama‘-ı ḫāma ve ribā ve riyyāya mā’il. Ve devr-i Abdülḫamīd Ḥān’da āsāyiş-i ḫāl müseyyeb-i zamān olmaḡla Nemçe ve Mosḳov’da kırallar mürd ve İspanya ve Francelü beyninde envā‘-ı munāza‘a olarak Nemçe Mosḳov’la mütteḫiden sefer ve ḡalebeleri zāhir. Ve Selīm Ḥān ‘asrında zūhūr iden

<sup>34</sup> Kaf /1: Şerefli Kur‘ān’a andolsun ki kâfirler, aralarından bir uyarıcının gelmesine şaştlar ve şöyle dediler: "Bu tuhaf bir şeydir!"

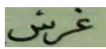
<sup>35</sup> İsra/ 79: Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud’a ulaştırsın.

fesādāt-ı baħr ü berr ve dürlü maşnū‘āt-ı ‘askeriye ve hilāf-ı şer‘i ‘ādāt-ı mel‘abe ve ‘asr-ı hānīde *ve cāe min aksal medīneti raculuy yes‘ā*<sup>36</sup>. ‘İsā sülūkında bir sürür-ı zāhir oldı. **Selīm yüz kırksa ‘İsā daħı yüz kırkıdır inne yeb‘aseke**<sup>37</sup> taħkīk ba‘ş oldı, lākin terbiyesiz idi. Bu, ‘aded-i naħseyin-i seretāneyñ otuz beşinci derecesi ve müselles-i hākīniñ ikiyüz on yedi derecedir. Mesfūr mışr-ı Kāhireye tasallu‘ ve hac rāhı daħı mesdūd ve tasallu‘-ı havārici oldığı [102b] ma‘lūm. Lākin bunlara sebep iki Muħammed ve iki İbrāhīm ve iki Yūsuf ve ‘Ali ve ‘Ömerdir. Müddet-i mezbūrda Kayrağın<sup>38</sup> re‘āyālıkdan tuğyān idüb Ğars<sup>39</sup> memālikini zabt ve İslāma küllī hasār. Ve ‘İsā sülūk daħı efrencce çok ihtisār-ı fesād eyleyüb ol vakte kadar **zuħal delve burcina girmişdi**. Bu devir tamām oldı *inne yeb‘aseke*<sup>40</sup>. Rabbiñ ba‘ş olan terbiyesin ‘İsā- mişāl kurdığı kavānīn-i aħkāmı hoş görinüb bizlere sirāyet itmege ikdām ve bu devirde şemsiñ ‘akrebe taħvīlinde olub **maħdem-i hāzret-i Mışrī toksan toksuzda** ordu-yı hümāyun Edirne’de iken bu kitabınıñ ebyātını şerħ ve beyān eyledi. Ba’de olıcaħ bu nesnelere tizāhdan murād zuhūra gelmiş ve gelecek dem-i ‘İsāları ifhām içündür, āgāh olına. Şemse merrīhiñ ‘akrebe muķārenetinde hān-ı Rumān ‘askerini terbiye ve işlāh çün neferten sefer açub. **Yūnus Emre buyurur ki; ‘taş öylelik yire düşdi’** demekde [103a] taş yol ortasında kaldı. ‘**Bozayazdı yüzimi**’ bunda rumüz olan ‘ulemā-i ‘izām benim, muṭlaħ kelāmımı fehm itmediler, baña ta‘n taşlarını atdılar. Bu uşulde ‘ulemā-i ‘izām hilāf-ı şer‘iniñ men‘i için çok emīri hā‘ eylediler. Devīr-i mezbūrdan Muştafa Hān zamanına gelince, Rūm ilinden bir fesādgīr ādem zuħūr idüb Kostantınıyye’de bid‘at-ı ‘asākīr tertīb idüb eski kānūnı hā‘. Mezbūr-ı mużırırla helāk olındılar, çok ricāl helāk olub hasenler mürd olmağın Tattardan gelib sīret-i sefā’ine fesād ve İslāma raħneler şalub devr-i mezbūr temāmiyle Maħmūd cülūs. **Hāzret-i Mışrī muķaddem seksan iki seferiniñ vuķū’mda** ‘Abdullah ve Muħammed ve yine Muħammed ve İbrāhīm ve ‘Abdürrezzāħ bunların mu‘ādilleri. Hīn-i muķālemede Deli ķaterina ve Sercevaş<sup>41</sup> ve sakızlı Sitāvriño<sup>42</sup> ve Meşķasin

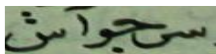
<sup>36</sup> Yasin/20 (bir bölümü): Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi

<sup>37</sup> Göndereceğiz.

<sup>38</sup> 

<sup>39</sup> 

<sup>40</sup> Göndereceğiz.

<sup>41</sup> 

ve Ğaranduberķ<sup>43</sup> dürlü ħiyel-i müfside ile bāziste hengāmında ķamer ‘aķrebde, merrīķ [103b] tesdīsinde idi. *Nāfileten leke* ‘asā<sup>44</sup>. Beyhüde mesālīķ olmağın Ħasan ve Yūsuf ve dervīş. ‘*Afā anhu*<sup>45</sup>. Yeşil Aķa ve Leh<sup>46</sup> tetāvü’l-i dest-i fecere olub ķavm-i Tatar teba‘iyyet birle ħilāf-ı şer‘ nızām ķuran nahşeyn-i seretāneyñ otuz toķuz, derecesi temām yigirmi sene metrūken Nemce livā’ ile mütteħid livā’-i mezbūr ile zıķr olınanlar sefer ve Hāhenā Şuvaşla<sup>47</sup> ekşer bilād kılā‘lar dest-i küffār olub Selīm devri gelüb *zahera’l-fesādu fi’l-berri vel’l-bahrī*<sup>48</sup>. Ve bāħuşuş mışr-ı Kāhire istilāyile bu ķadar ķan dökilüb Yūsufıa Ħüseyn ve ‘Ömer ve Ħasen ve Muĥammed (ve) ‘Alī. Tuğyāndan terhibe ve hengām-ı mezbūrda **zuĥal** delve ve ħüt burcına **on yedi senesi daģı merrīķ seretāna ve ‘aķrebe** henüz girdi. Bolayır ķaşabasında Süleymān Pāşā dergāhında Deli Ħüseyn Efendi te’ehhül eyledi. İkinci def‘a anadan toğdı. *En yeb’aseke rabbuke*<sup>49</sup>. Yeñi ‘İsā ba‘ş oldu, cihānı terbiye için dimekdir. Ba‘ş-ı mezbürdan yigirmi iki senesi martında [104a] Deli Ħüseyn ve marīz-i İbrāħīm ve Abrāş Aĥmed ve Muştafa Behcet ve Şerīf İsmā’ıl ve Rüşdi Muĥammed ma‘ān ittifāķ birle livā’-i sa‘ādet çıkarub külliyetli ‘asāķir tertibiyle mesfūr ĥarbiye ‘ahdiyle işlāĥ-ı leşker olmaķ emrine iķdām diyerek maķdemiñi şalāĥa mübādil bir kaç kılā‘ıñ terdīd olmasında münşi. Merrīķle ķameriñ keyde muķāreneti ĥasebiyle çünkü keydileri ķuyurıķlı yıldıza müşābihdir dördinci gökde olub aĥķām-ı fesādı merrīķden eşeddir. **Bozayazdı yüzimi**, didiği bu aĥķāmdır. Zırā ehl-i nücüm bu yıldıza şa‘bān dimişlerdir. **Bozayazdı yüzimi**: Benim boza didiğim Tatarıa ve Türkde ekl (ü) şürb olınan nesne. Tarudan ma‘müldir, taḅī atde ĥār-ı raḅdır, cemī‘-i mizācda ĥumārı vardır. Tarudan olan ĥumās şerbetine nice muķābil olur. **Çünkü ‘İsā** ‘adedinde yüz kırķdır. Muķaddem elli bir

42

ستاوردنیو

43

مشکاسین وغیرآندوبرق

44

İsra/ 79 (bir bölümü): Kendine mahsus nâfile bir ibadet olarak da namaz kıl ki

45

Allah onu affetsin.

46

بیشل آطاء ولاء

47

ها هنا ضواشلاه

48

Rum/41 (bir bölümü): karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır

49

İsra/79 (bir bölümü): Rabbin seni ulaştırısın.

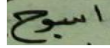
senesinde Esbūh<sup>50</sup> keferesi Rus cumhürile ittifâkda iken İslâm sergerdesi ittifâkında nokşân hasebiyle menhûslara naḥs gelmişken [104b] elinden rehâgîr ile fırsat-yâb olub târîḥ-i mezbûrda ‘İsâniñ tâli‘i **merrîḥ ile şa‘bân bir ḥânede idi**. Her yüz kırık senede muḳâbil olur. Ma‘lûm olsun ki yıldızlarda hûbûḥ olur, burclarda olmaz. **Ve cāe min aḳsal medîneti raculun yes‘â**<sup>51</sup>. Ulu maḥallerde bir ricâl-i ḳadem-i ‘İsâda zâhir olurmuş. Ba’zân tesdîs-i şa‘bânda hûbûḥında İslâm beynlerinde ve sâ‘ir milletlere fiṭrât zuhûr idiyor. Bu ma‘nâda ḳamerin keyde muḳârenetinde zuhûr-ı ḥâlât ve Selîm ve Muştafa ve Muştafa ve Muştafa ve ḥüsn-i aḥsen ve Mîrze ve Muḥammed Mûsâ ve Muştafa ve sâ‘ir hem ‘adîmü’l-vücûd oldılar. Bu ḳamer-i şâliḣde seretânda bu hûbûḥ vâḳi‘ olmuşdır. **Şimdi, ‘asâ en yeb’aseke rabbuke maḳâmen mahmûden**<sup>52</sup>. Bu taḳdirde üç Maḥmûd oluyor ve emânet-gîrleri Muḥammed ve diğeri Muḥammed ve Yûsuf ve Lâz Aḥmed ve Çerkes Aḥmed ve Muḥammed Emîn ve Muḥammed ve ‘Ali etrâk ve Şâliḥ ve ‘Ali ve Tatar-ı ḳadîm Muḥammed ve Muştafa ve Abâza Muḥammed ve Ḥüseyn ve ‘Ali [105a] ve Muḥammed Sa‘îd. **yâ Râb cevher-i ilm-i livâ’ yuha biḥî yekûlûne li ente mimmen ye‘buden lev senâ** ma‘nâsı beyânı lâzım olan ehline ma‘lûmdır. Ba’zân daḥı zikr olunur.

#### Balık ḳavağa çıḳmış zift turşusun yimege

#### Leylek ḳoduḳ doğurmuş baḳın şunîñ sözüne

Bu beytiñ tâli‘i şems, burcı cevzâ’dır ve esmâ’sı **hâdiyyun, veliyyun, ḥâfızun, habîrun**. Mâbeyni toḳsan dört derecedir, iki yüz seksen altı sene ider. ‘**İsâ en yeb’aseke rabbuke maḳâmen mahmûden**<sup>53</sup>. Balık lafzı ilhâm-ı ḥaḳdır. Bir daḥı ḳamer ḥûtda şemsle muḳârin ṭab‘ı ve cevzâ’ya nâzîr olan merrîḥ aña şa‘bân didiler. Merḥûm biñ seneden soñra zâhir olub ve olıcaḳ her ne ki olur beyân olmuşdır. **Ḥâzret-i Mıṣrî istiḥrâcında buyurdı**; bālîk derya-yı tevhîd ve ḳazâ-yı dil-i ‘ârifdeolub gâḥ temevvücünde mâḥîler ḥareketde olub sâḥîl-i deryâ tabḥ-ı ta‘âmında kemâl-i lezzet birle ṭab‘atde ḥârdır, çok yimek de ‘aḳla ve dîne [105b] keşâfet virir. Ve **ḳavaḳ** meyvesiz bir ağacdır, bir şey’ ḥâşıl olmaz. Bundan murâd, maḳdem-i Maḥmûd zamânında balık deryâsı olan mahal dest-i müşrikin olub ḳavaḳ ‘Aceme

50



51 Yasin/20 (bir bölümü): Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi

52 İsrâ /79 (bir bölümü): Rabbin seni Makâm-ı Mahmud'a ulaştırısın.

53 İsrâ /79 (bir bölümü): Rabbin seni Makâm-ı Mahmûd'a ulaştırısın.

işâretidir, bir şey'e yaramaz. Balık kavağa çıkub gide gide iklim-i 'Aceme tasallu' olan balıkçı beterüdür. **En yeb'aseke**<sup>54</sup>. Ma'âm-ı Resüle ba's olan Ma'âm-ı evvelden zühür iden hâlâtdır, **zift turşusun yimişdir**. Ol zamân turşıcı oğlu İbrâhîm ve Hâlid ve Süleymân ve 'Abdullah ve A'hemed bunlar sebebdir. **Merrîh cevzâda şemsle mu'ârin idi hübû' vâki'dir**. Diryârbekirde Şofya ve Nebiş câniblerinde kesret-i bârân oldı. Zirâ bu 'ilmde cevzâ hûta mu'âdildir. **Yûnus Emre kuddise sırruhu** bu beyti söylediği zamân **kaf ve'l kur'anü'l-mecîd**<sup>55</sup> **Çamer de tâli'-i hamel idi**. kavağ iki yüz yedidir, biñ zamm oldı. Biñ iki yüz yedi senesinde işti'âr bulan bedâyi' ve şunû'ât-ı cedideyi beyân buyurmuşdır Hâzret-i Mısrî **Yûnus Baba [106a]** zamân-ı mezbûrda **ko'duk** hân zühür idüb Hülâgü Hânla 'azîm mu'ârebe ve cenk (u) cidâl ve 'âkıbet zebûn eyleyüb memâlikini zabt eyledi. Târîh-i mezbûrda erbâb-ı zunûn aşikâr idi. **kaf ve'l kur'anü'l-mecîd**<sup>56</sup> **sene târihini ve tâli'ni ifşâ eylediler**. Aña münâsebetle merhûm bu beyti söylemişdir. Devlet-i 'Osmaniye'nin zühürüdür. Ahkâm-ı şer'-i şerîf ve dîn-i Muhammediye revnâk bulcağı için çok du'âlar kıldılar. Anuñ çün sâ'ir devletleri lisâna almadılar, fâ'ideleri yoğdı. Ko'duk hânın büyük karındaşı Cengiz Hân 'Osman Gâziyle beraber çok ma'âll feth idüb beynlerinde olan mu'âhede ve telkîn-i imân ve tâbi'ât-ı iklim eylemişdir. 'Osman gâzîniñ silsile-i sa'âdeti rub'-ı meskûna şer'at ahkâmını, ber ü bahrde fütûhât-ı 'azîme ve müşrikânı imâna getürmüşlerdir. Bâ-ıuşuş Sultân Selîm Hân Resûlullahı ve Mekke ve mısr-ı Kâhire feth ve rehâ ve emânlarını almışdır. Süleymân Hân Gâzî cem'î-i kırâl-ı [106b] bed-fi'âlleri kahr tedmîr ile itâ'ate koyub birbirine bağlamışlardır. Ve Fas ve Telmesâ<sup>57</sup>-yı mağrib ve Bağdâd ve İrân Tûrân ve 'Irâk Kerbelâ cümlesi kabza-i şâhibkırâne geçüb cem'î-i enbiyâ ve ehlullâha ve imâmân hâzarâtlarının ma'âbir-i sa'âdetleri yed-i hümâyûnlarında ma'fûz olub nesl-i 'aliyyeleri kıyâmete kadar bâkîdir. **Balık kavağa çıkmış zift turşusun yimege**: Ba'zân deryâ temevvüc telâ'atında talazını taşra birağur. Bu mişâlde ba'z-ı devrde ka'ht-ı -ulemâ ve ricâl ü 'asâkirde kesret ve ihânet zühür ider. Lâkin teskîn-i emvâcla ke'l-evvel nizâm ve rûhâniyet-i resûl ve ehlullâh zâhir olur. **Yâ eyyühe'r-r-resûlu bellig mâ unzile ileyke min rabbike ve in lem tef'âl femâ bellagte risâletehu vallahu ya'shimuke**

<sup>54</sup> İsra/79 (bir bölümü): ulaştırsın

<sup>55</sup> Kaf/ 1: Şerefli Kur'an'a andolsun

<sup>56</sup> Kaf/ 1: Şerefli Kur'an'a andolsun

<sup>57</sup> Diyarbekt. Bk.: Akbayar, Nuri (2001). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay..

**mine'n-nās**<sup>58</sup>. Tahtında dāhildir. Balık kavağa çıkmış: t̄a'ife-i Tatar ve sāir balıkcılar yedine geçüb es̄ir-i riyās olub t̄ama' kār t̄a'ife olmağla mālī dīn-i cānından 'azīz tutarlar. [107a] أمّا الخبيام فإنها / وأرى نساء الحي غير نساءها كخبيامهم<sup>59</sup> ekseri Cāhil nādān ve ittifāklarında noksandırlar, **Zift turşısı**: Cemī'-i turşu mi' de bozar. Ma'ārif dānişur gecinüb aşla bir şey'den haberleri olmayub gāfil olanlardır. Zīrā 'ārif göñlini dā'im mütāla'ada ve ne hāldedir: Yedi kat gökleri 'arş kürsi arasalar ne yirde idügin bilmezler, ekşerya ehlullāh-ı 'izām tesettür hālle muqayyedlerdir. Maqdem-i Sulṭān Orhān ve Selīm Hān ve Süleymān umūr-ı nizāmda ve tertīb-i 'asākırde ve ḥarb (ü) kıtālda ibtidā'en bir 'ārif-i billāha mālīk olurlardı ve bātından haber almağ için. Yoḥsa zāhir 'aqlile yalnız umūr dönmez. Kavağ sözine inanur leylek, sözine t̄a'n iderler. **Asā en yeb'aseke rabbuke maqāmen mahmūden**<sup>60</sup>. Biñ ikiyüz yedi senesinde zūhūr iden bedāyi'-i şunū'alar günbegün fesāda varub on beş sene ḥükümāt-ı vāzīḥ [107b] birle, balık kavağa çıkmak muḥālmiş. **Ḥāzret-i Mısrī** buyurır: **Leylek koduğ toğırmiş**: leylekten murād 'ulemā ve ehlullāh-ı 'azāmdır, kavağ ehl-i dūnyāya mişāldir, bir şey'e fā'ide virmez. Leylekiñ zāhir yüzinde ekl ü şürb tenāvülini ḥalka gösterir ammā bir seferi nereye gider ol seferini kimse bilmez. Tārīḥ iki yüz üçde zūhūr iden mülk-i ihtirām daḥı koyun nevalesini kelbe ve kelbiñ iṭ'amesini koyuna virdirüb 'ālemi fesāda virdirmişdir. İslām memāliklerine ṭob tüfenk ve sefā'in ihāle ve 'Oşmān üzerine Hüseyin ve 'Ali ve Muḥammed ve diğeri Muḥammed ve Yūsuf ve sā'ir ḥarāb memālik için mezbūr-ı cūhelāniñ ṭabāyi'lerine muḥālif geldiği çün. Ol zamān **merriḥ cevzāda kamer delve burcında** idi. Muqaddem **biñ otuz beş** tārīḥinde vuḳū'-ı celālī muḥārebeleri ve 'Acemiñ müfsidātı eşnāsında Veysi merḥūm ḳalilü'l- biḍā'a bir rü'yā görüb; İskender-i zülḳarneyn [108a] Bir şahrāda 'azamet veḳārātıyla bir muraşsa' taht üzerinde āsāyişde iken Sulṭān Ahmed Hān taht -ı 'āliye gelüb başka bir taht üzerine gelüb oturdu. Ve eşnā-yı kelāmda İskendere ḥiṭāblarında ne umurdasın? Cevāb eyledi ki, "Yā Ahmed cemī'-i umūrımıñ birisi 'adālet olmamış āḥirete fā'idesi olmamış. Fakat bir

<sup>58</sup> Maide/67 (bir bölümü): Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur.

<sup>59</sup> Ebu Bekir Şiblî'ye ait olan beytin tamamı şöyledir:

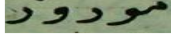
أما الحيام فإنها كخيامهم

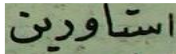
وأرى نساء الحي غير نساها


<sup>60</sup> İsra/79 (bir bölümü): Rabbin seni Makām-ı Mahmūd'a ulaştırın.

diyârda bir fuqarâ kıoca ve kıarııyla ‘arzıhâl eylediler. Biñ altünla iki çift öküz virdim. Allah Te‘âlâ kıatında maqbûl ve bu kıadar ‘inâyet olındı, yoħsa iskenderlik cenâb-ı Hakkıñ imiş. Sen daħı celâlî ve ‘Acem ve yağınıñ tuğyânı çün dâ’imâ teessüfde olma. Zırâ nesline çok du‘â olınub ‘adl ‘adâlet sizdedir. Ammâ aħvâl-i ‘âlemiñ ğaleyânesi bizim devrlerde daħı bu vechle idi. Murâd Allah’dır. Ancaħ aħkâm-ı şer‘iyeniñ icrâsına kemal ile diğķat idersen Allah ‘azîmü’s-şân tarafından ehlullâha me’mûr olub cümle kefere ve fecere münâfıkın hebâ’en mensûren [108b] olur.” diyüb ħatm-i kelâmla merħûm âĝâh oldı. Veysî merħûm ricâl-i ğaybıñ esmâ’-i du‘âlarına mâlik olmışdı. Sultân Ahmed daħı buña mişâl bir vâkı’a ol gice beyân oldı. **Nihâyet devr-i mezbûr Yeñi Şehirli Mûsâ’da ve âl-i feyzde temâm oldı. Devr-i Muştafâ’da ğaleyân-ı cumhûrla evc-i Muştafâ beşiren ve nezîren kâne mesûlen.** Emîr Ħalîl ve Muhammed ile ve ‘İsmâ’îl ve Aħmed ve sâ’ir cühelâda temâm oldı. Ve terbiyesin ‘İsâ daħı devrini temâm eyledi. İkinci Maħmûd Ħân zühûr; *min fietin kıaliletin ğalebet fieten keşireten bi-iznillah<sup>61</sup>*, manzum-ı emrde vârid ve beyân olınan muķaddem her ne kıadar fesâd olmuş ise cümlesiniñ cem’i Balıacı Tatar Meħmed ve Aħmedde ve Muhammed’de mevcûd olub şadâķat yüzinden Anaķolı ve Rûm ilinde bu kıadar ħânedânı biğayri ħaķķın helâķ itdirüb ‘âlemi fesâda virdiler. Ve Çerkes Aħmed’e ‘Ali’yi kıatl itdirüb, Muħtâr Veli ve ‘Ali’yi daħı ħarâb eyleyüb hınzır ‘Ömer vedî’aten re‘âyâyı ħâm [109a] fıkr ü sevdâya ve zûr-ı tekâlîfe düşürüb iķâ’atden çıkardılar. Kendü kıarlarına revâc virmek içündür. **Leylek kıoduķ toğırmiş:** Kıoduķ bu toğdı ol zamân. **Merrîhle şa‘bân ‘akrebde, zuħal cevzâda seretân burcında kıamer-i şâliş-i vâķi’** birle ‘Abdullah Tatar Meħmedi helâķ idüb vefât eyledi. Ve **Müezzîn Sa‘îd Efendiniñ bir oĝlı dünyâya ğeldi. İsmiñi Aħmed kıodı,** şan‘atı balıķçıdır, devr-i zuħaldır. Ve kefereden Mevrüz<sup>62</sup> silsilesinden beg oĝlı İstâvrîn<sup>63</sup> ve üç ‘aded yâni ve Kıoştañtın sâħilden Mâverin ve Sadiños<sup>64</sup> fıtrâķ muķaddem milâd-ı ‘İsâniñ beş yüz altmış toķuz târiħinde Keçiborlı tekfûriken kıuvvet bulub. Mâverîn

<sup>61</sup> Bakara/249 (bir bölümü): Allah’ın izniyle büyük bir topluluĝa ĝalip ĝelen nice küçük topluluklar vardır

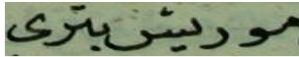
<sup>62</sup> 

<sup>63</sup> 

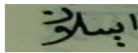
<sup>64</sup> 

münbit maḥal olmağla çok savaşla zabt idüb kıızı oğlu Moris Beteri<sup>65</sup> yerine kırāl olub bahādır olmağın Venediğiñ çok kıla' nı daḥı zabt eyledi. Devlet-i 'Abbāsda Hārūnū'r-reşid feth sevdasına düşdi, [109b]çare idemedi. Bu Rūm ṭā'ifesi muḳaddem Tarsūs şehrinde 'İsā'nın menzīl kavğası ile İpsalan<sup>66</sup>baş idi. Mezbūr bir kitāb te'lif eyleyüb Mora kaştonında binā eyledi. Ki manastırda kitāb-ı mesfūr mevcūd olub Eflak ve Boğdan'da bir manastırda bir ruhbān kamer-i şāniden toḳuz ḥesābile kitābdan istiḥrācla bir te'lif çıkarub Rūm batrığine tesyār. Ve kitāb-ı merḳūmıñ şūretleri eṭrāf (u) eknāfa getürüb bizim devranımız geldi, diyerek va'z-ı neşāyih ve muḳaddimeler tertīb. **Rabbūke** bu kelime iki yüz yigirmi dörd ider, tāriḥ-i senede te'lif-i merḳūma ibtidā olınub otuz bir senesinde tekmiḻ ve menşūr ve ḥattā Mevrūz silsilesi bu ḥuşūşa iḳdām. Ve bu kelimenin aḥl-ı 'adedi olan biñ altı yüz toḳsan ikidir. **Şems ḥamelde ve kamer seretānda** olur. **Merrīḥ ḥamelde** bulunub ibtidā yigirmi dörd 'adede on beş zammeyle otuz toḳuz bir yāḥūd iki üç ve zammile kırk dört ya kırk iki olur. [110a] **Maḳāmen mahmuden**<sup>67</sup>. Maḳām-ı maḥmūda kaşd dā'yesinde olmaları dā'imdir. **Merrīḥ ḥamelde ve hūbūṭı 'aḳrebde** iken silsile-i mesfūr maḳadem-i Ḳoştantınıyyede ricāl olub ḥarabına sebep idiler, ḥattā Fātīḥ merhūma ifade olunmuşdı. Ma'lūm oldıḳda bu hūbūṭda silsile-i mesfūrıñ bir mel'ūnı beg oğlından 'asākir-i menhūsa cem' ve hūcūm birle gerek Ḥalicede ve gerek Ḥaznede muḥāceme ve bi'ināyeti'llah ğazā-yı ekber olub lākin çok şehādet vāḳi' olur. Deryādan kāfir sefīneleri ve Istranca<sup>68</sup> üzerinden daḥı zuḥūr ve tekfūr tağına kadar muḥāceme ve kıtāl. Ve pādīşāh-ı a'zam Beşiktaşdan sarāya 'aceleten dāḥil ve sunūf-ı 'asākir-i İslām berren ve bahren fırsatyāb olub Ḥaliciñ ekşer maḥalli hedm ve iḥtirāk olmağın ğanā'im-i küllī olur. Lākin ḳavm-i Yehūdudan çok helāk olur soñra ḥarb-i kefereler ğayrete Francelüden mā'adası mütteḥid olub dürlü tekālīfātla [110b] intikām üzre olarak Rusyalu mütārekesini terk ve bir def'a baḥr-i siyah boğazından muvāfiḳ rūzgārla hūcūm ve ḥasārat. Ve ol zamān 'İsā-yı dem Aḥmed Ġāzī temām elli üç yaşındadır. Seksen beş zi'l-ḥiccesinde toğdı. Yıldızı merriḥ, burcı 'aḳrebdir. **Mısrī ḳuddise sırruhu** biñ otuz beş tāriḥinden yüz seksen beş senesine gelince, yüz elli sene ider toḳuz zamm olmağla. Zīrā 'İsā yüz kırk senede

65



66



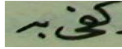
67 İsra/79 (bir bölümü): Makām-ı Mahmūd'a

68 Edirne. Bk.: Nuri Akbayar, a.g.e.



zuhür idermiş gâzî mezbûr-ı şunûf İslâmiye ile her taraftan hücum ve gayrı ardına düşüb Tuna’ya ve nehr-i mezbûr sâhilinde ‘azîm kıtâl ve şu üzeri kan ve leş ile geberü olub karşı âdem geçer. Ve ba’de Boğdân ve Eflâk re’âyası lüzumâtı alub gelüb gâziyânı karşı tarafa geçürdiler. **Merrîh ‘akreb burcına temâm girer. Şems seretâna girer.** Ba’de kıtâl-i ‘azîm iderek Leh ve Yeşilağa ve Kufîye<sup>69</sup>. **Bağın şunîñ sözine; [111a]** kelimelerinde Anapa’dan<sup>70</sup> bir dilâver dağı zuhûr idüb Anadolu ‘asâkiri ve Tatar Cengizine ve Çerakise ile muhâceme ve Yeşilatadan **Ortaşrasıyla**<sup>71</sup> Gâzî Aħmede vâşıl İsmi Muhammeddir hânedân-ı ehl-i beytdendir. **Ķaf maķāmen** iki yüz kırk iki ider. **Zift turşusu yimek;** tâ’ife-i Tatarın balıkcıya tâbi’ olanıdır. Çokı ‘açlıktan ağaç kabuğı yirler, helâk olurlar. **Maħmūden** âsitânda pâdişâh-ı ‘azm Yeñibağçe kurbında Maħmūd-ı evvel köşkiniñ yerinde saray binâ olub göc maħalli ba’de olıcağdır. Ve Hüseyni Sa’îd katlı ider ve hâl üzere çok müşrikin-i hâ’in kılıcdan geçer. Hâzret-i Muħyiddîn Fütühât-ı Mekkiye’de altmış altıncı bâbıñ sefer-i sâdis’inde buyurır: **Lev yehırru fi burci’l-mizân ve el-rıh el-şarşar ve zülzilü zılzâlen şediden ve iz yekülü’l- munâfiküne vellezîne fi kulübihim marâzun lem yetebeşşaru ķammen ķammen ve kezâ hüm beneü’l aşfar. [111b]** “**Elif lâm mîm gulibeti’r-rûm fi edne’l-arđi ve hüm min ba’di galebihim se yaglibûn**”<sup>72</sup> **ķammen ķammen.** Ķaf maķāmen, Ķostantınıyye dimekdir ve bir de Ķırırma ve Tatara işâretidir ve geçen zelzeledir. Anapadan gelen dilâver donanma ile bahren fütühât-ı ‘azîm ider, ve âsitâneye gelür, Büyük Aħmed tâ ki İsvec’e varıncaya degin ħarb üzere. Ve ķavm-i Tatardan bir hâ’in kefereye tâbi’ olub ‘azîm ‘askerle tekrâr Ķırırma hücum ve çok zamân ħarb-ı kıtâl olıub Aħmediñ ‘asâkirine fütur gelmek üzere Anapa dilâveri bahrdan yetişüb perâkende iderler. Ba’de ‘Aceme geçerler ve kılâ’-i keşire zâbı olınur. **Lüyher**<sup>73</sup> kelâmı bir ķavmdır ki hâlâ ‘Acemdedir. **Mârķın** didi Resüllah, ķazâdan mâl-i cem’-i aşhâba taķsîminde içlerinden bir âdem baña taķsîm az oldı diyü bir miķdâr kelâm ve cevâb virdiler ki saña cümle ile taķsîm olındı. Ol zamân Cebra’îl zuhûr idüb

69



70 Çerkezistan (Osmanlı), Abaza bölgesi-Rusya. Bk. Sezen, Tahir (2017). *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Başbakanlık Genel Arşivleri Genel Müd., Yayın No:26, s.39.

71



72 Rum/1,2,3: Elif Lâm Mîm. Rumlar, yakın bir yerde yenilgiye uğratıldılar. Onlar yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde gâlip geleceklerdir

73



bu ademin [112a] evlādından ve Şāh-ı Merdān ve ümmetiñ çok zaḥmet çekeceklerdir, ismine Mārīkīn dirler, ‘avret gibi memeleri vardır. Ḥattā Nehrevān cenginde başları mürd olub ḥāzret-i ‘Alī keremallāhu ol zamān ḥaber virdiler. Şoñra İspanyol tarafına kız virmişlerdir ḥālā nesl-i mundārı Venedik’dedir. Māyine<sup>74</sup> keferesi bu ṭā’ife ve ‘Acemde daḥı mevcüddir. ‘Abdullāh ziyād-ı la‘īn bir ṭā’ifedir, bunların yüzünden bu ümmet ‘aẓīm sıkletler çeker. Bunlar İspanyoldan ticaret tarīkıyla Hārūn zamānında İsveçe gecüb tavaṭtun idüb çoğalub benū’l-aşfar dirler, lisan-ı İsvecde ğuliteryandı<sup>75</sup> dirler. Cümlesi ‘avret gibi memelüdür. **Maḳāmen maḥmūden** kemāliyle İslām ferah-yāb olub lākin zelzelāen şedīden Petro Marḳo ḳapusında Rūm Ermeniyle ‘aẓīm cenk ve Yahūdī helāk ve mābeynini bulurlar. Ol zamān **zühre mīzān burcına girer**, toḳsan altı tarīḫine ḳadar çok şey’ olur dimiş. [112b] Maḳām bunda tamāmdır. Maḥmūd Ḥān’dan şoñra oğlu ‘Abdülḥamīd devri ve Süleymān ve Aḥmed ve İbrāhīm ve Maḥmūd el-ḥāşıl altı yüz yetmiş altı senesine ḳadar aḥkām-ı şerī‘at ḥükm ider. **Şoñra mīzān zühre ḥānesidir** ve e’r-rīhū’s-şarşar budır. **Ġalebetü’r-rūm** biñ dört yüz otuz iki ider. El-ḥāşıl devlet-i ‘Osmaniye ve aḥkām-ı Resūlullāh zā’il olmaz, ol zamān mesfūrān ğalebe iderler İslāma. Ol vaḳtiñ ‘İsā-yı demi çıḳub niẓām virir. Ve Ḳoştantınıye başdan başa muḥterik olub ğāyet ḳaḫt (u) elem zuhūr ider. Cemī’i kefereler ittihād idüb memālike tasalluṭ iderler. Dīn-i Muḥammediye ḳalīl olmağa başlar. Def’a Burūsa bir zamān taḫtgāh olur. Ve ḳavm-i Tatar çok memāliki zabt ider. **Fī edna’l-arḳı ve ḥūm min ba’di galebihim seyāğlibūn**<sup>76</sup>. Şerī’atden çıḳmış ednā-yı ‘arzdān zāhir olan Mārīkīn ṭā’ifesi, ya‘ni Benū’l-aşfar. [113a] **Merrīḫ mīzān burcına ve şa‘bān yıldızıyla ittihadı ğālibā biñ iki yüz otuz beş senesinde vāḳi’** olub kırk iki ve kırk sekizde **ḥübūṭi tamām olur**. Ḥāzret-i Mışrī buyurır, şerī‘at mülūkları zamānında olan aḥvālleri şerh-i beyān eylemişlerdir, **zıkr olan ḥābiṭlardır**. **Ve in ta‘ceb fe acebun kavluhum**<sup>77</sup>, sikkeleriyle mülā‘abe eyledikleri çün bu ḥābütdür. **Ve in ḳavluhum**, evvel kelime ve āḫir kelime ḥisāb-ı merḳūm üzere iki yüz otuz sekiz ider sene-i sābıḳdan **şa‘bān (ve) merrīḫ** ḥābütləri **mīzān burcında** vāḳi’ olurmuş. **Ta‘ceb** sekize, **fe acebun** toḳuza rumūz olmağın muḳaddem zıkr olinan Rūmiyān-ı Ġars re‘āyāsı mişillü tuğyān ve Balṭacı Meḥmed’iñ ve Rus

74

ماينه

75

غوليترياندي

76 Rum/3: Onlar yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir

77 Ra’d/5 (bir bölümü): Eğer şaşacaksan, asıl şaşılacak olan onların...

kirmanı ve Sipaniyonun ve ‘Alinin fesād-ı iğvāsıyla bağı ve tuğyānı ve māverīn diyārını istilaları berr ü baħrde vardır. Ve çareleri kesilüb ol zamān ‘Abdullah ve Aħmed ve Muħammed ve Sa‘īd ve ‘Alī bu ādemler, bu huşūşa sa‘y u ihtimam ider.<sup>78</sup> [113b]Gelelüm balık kavağa çıķduđı zuhūrında ehlullāh kendülerini ziyāde setr eylediler. Belki ğayb ķubbeleriniñ altında nihān oldılar. **Mukaddem** merrīhiñ şa‘bānla ittihādı zamanlarında böyle olmuşdır. Bu def‘a dađı **ve in ta‘ceb fe acebun kavluhum**<sup>79</sup> rumūzından maħrec olan āşārda vuķū‘-ı re‘āyāniñ ğalebe ve tuğyānında sebep olan Baltaçı Meħmed ve ‘Alī ve Muħammeddir. Ve sefer-i ‘aliniñ sefine ile muħerrek olub ‘illetine bādīdir, Rus hıyāneti zāhirdir. Ba‘z-ı maħallerin ğāretlerini kendüsine sermāye idüb zamān-ı merķūmda **zağferān Bolılı itmekci koca Ğasen Efendi te‘ehhül eylediđi tārīh mizanda, şa‘bān ve ‘uřārid sūnbülede ve şems cevzāda ve ķavs-i zūhre zuħalde. Bunlar delve burcında hūbūřları vuķū‘ları bir yere gelüb** ‘ālemi ğaleyāna virmişlerdir. Şu ķadar ki **ķamer ‘akrebde** bulunmasıyla serdār olanların ‘aķılların başlarına alub [114a] ve ķillet-i ‘İsā demlerinden bir kimseye mālīk olmađa say‘ ideler. Zīrā bātın tarafından ğaber alınarak rū‘yet-i umūr ideler. Selef-i sālifin serdārları bu vechle bunca fütūhāta mālīk olmuşlardır, **hatta Ğāzret-i Mıřrīden bu ane gelince bu ğāl terk olub.** Esbāb-ı zāhirle umūr dönmez, güc olur. Ma‘lūm olduđda zıkr olınan ricāl-i ğayb erenleri ve ehlullāhah-ı zunūn du‘ālarını bilüb evrād-ı ezķārından ve tesmiye-i müsemmaları ma‘lūmı olan lāzımdır. Ammā tāc hırķa ile melbūs ādem degildir, anı fehm idüb kendüye bend ü mālīk olmaķda ihmal itmeyeler.

#### Bismillāhirraħmanirraħīm

Allahümme yā emānū’l ğa’izīn veyā ğıyāşe’l- müstağis’in Kāfi kefilūn tevvāb bālīğ emruhu semī’un reşīdūn ğaffārun Latīfun ğāfirun cevādun **ve laķad ğalaķnā’s-setmāvātī vel ārza fi sitteti eyyāmin ve mā messenā min luğūb**<sup>80</sup> ve esra‘u’l-hāsibīn mentaķımun muğniyyun muķtedirun ğaniyyun [114b] **Kaf Ha Ya Ayn Sad**<sup>81</sup> zū’l-celālī vel ikrām hādīyyūn veliyyūn ğafızun ğabırūn ve hūve’l-‘alīyyū’l ‘ařamil -enbiyāi’l

<sup>78</sup> “ider” ibaresi varak sonuna rekabe kaydı olarak düşülmüştür fakat varağın devam eden ‘b’ yüzü rekabe olarak düşülen “ider” ile başlamamaktadır. Bu da metnin sondan önceki ve şiirin dokuzuncu beytini de içine alan varakların eksik olduğunu gösterir.

<sup>79</sup> Ra’d/5 (bir bölümü): Eğer şaşacaksan, asıl şaşılacak olan onların...

<sup>80</sup> Kaf/38

<sup>81</sup> Meryem/1

hâtemi'r-rusulü'l-kerîm ve'l vaşşa'l-hâkim ve el- naşşa'l-cellî 'ale's-seha ebû el-ḥasen ve'l-ḥüseyn ve Zeynel'âbidîn ve Muḥammed El-Bâkır El-Kâzım ve el-ca' fer müsâ er-rıza ve 'alî er-rızâ ve Muḥammed el-takî el-naķî ve el-'asker el- hiyetü el-şâhib el-livâ' el-muḥammed el- mehdîye el-ḥaydariyye el- fâṭimiyye zevcû'l- kerem el-ḥadîcetü'l-kübrâ ve el- şemân 'aşrîn cem'ân allah latîfun bi-'ibâdihi yerzuķu men yeşâ ve hüve'l- kavîyyu'l-'azîz ve 'alâ ebtâ' ehum el-esrârü'l 'ulümu'l-enza' el-baṭîn el-eşref el-mekîn el-şâhibu'l- kanber ve'd-düldül el-zülfekâr ebû'l-fetâ şalavâtullahi ve selâmi ve's-selâmü 'aleyküm ve raḥmetu'llahi ve berekâtihî ehlü'l-beyt inneḥü ḥamîdun mecîdün el-ķuṭbu'l-aķtâbu'l-e'imme el-evtâd el-ebdâl el-nükebâ el-nücebâ el-ḥavâriyyun er-recebbiyyun el-muştafiyyun el-ḥâtemü'r-ricâlü'l-ğayb zü'l-ķuvveti'l-mefîn er-ricâü'l-fetḥ er-ricâlü'l-'aliyy [115a]ve seb'aten el-ebdâl el-taḥtû'l-eshel el-ilâhiyyün el-ğanî billâh el-ğayr el-taḥakküm el-budalâ el-iştiyâķu el-Şalâtü'l-ḥamse el-eyyâmu's-sitte el- melâmiyyeer-ricâü'l-mâ' el-aķrab el-muḥdiyyun el-maşriķ el-mağrib el-cenüb eş-şimâl el-evtâd el-efrâd el-muḥaddesetü'l-ümenâ el-ķirâm el- ḥaşşa'l -murad el-maksüd fi el-dâreyn yesssir lî biraḥmetike yâ erḥamarrâḥimîn.

Bu du'â-yı merküm, pâk tehâretle leylen ve nehâren müdâvemet olunub cemî'-i esrâr-ı 'ulüma mâlik olur, bilâ-şek ve lâ-şubheten her şey'e vâşıl olırsın. İmdi 'azîzim âğâh ol ki Ḥazret-i Yünus Emre ķuddise sırruhu buyurdığı toķuz mişrâ 'âlem-i melekütîñ kelâmlarından olub ḥazret-i Mişrî remzen şerḥ buyurmuşlar bu 'âciz nâçiz âğa zâde yazıcı meyâne dergâh-ı 'âlî ḳaddesallah â'lâhum Abdâl Müsâ Efendimiziñ dedeleri İbrâḥim Dede Efendimiziñ evlâd...<sup>82</sup>

<sup>82</sup> Şerḥ metni cümle eksik olarak burada bitmiştir. Muhteva dikkate alındığında şârihin bilgilerinin olduğu son varağın eksik olduğu anlaşılmaktadır.

### KAYNAKÇA

- AKBAYAR, Nuri (2001). Osmanlı Yer Adları Sözlüğü, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay..
- AYDIN YAĞCIOĞLU, Songül (2018). İsmail Hakkı Bursevî'nin Dil ve Türkçe ile İlgili Görüşleri, Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi, Tam Metin Bildiri Kitabı, (ss.123-130). ISBN: 978-605-68845-0-4
- CEYLAN, Ömür (2007). *Tasavvufi Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kapı Yay..
- FEHD, Tevfik. "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilm-i-ahkam-i-nucum> (02.09.2021).
- Metin Yurdagür, "Cefr", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cefr> (02.09.2021).
- OCAK, A. Yaşar (2012). Yûnus Emre: 13-14. Yüzyıllar Arasında “Bir Garip Derviş-i Kalender-reviş” Yahut Kendi Zaman ve Zemininin İnsanı, *Yûnus Emre* (183-198). Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay.
- PEKOLCAY, Necla – Sevim, Emine (1991). *Yûnus Emre Şerhleri*. Ankara: Kültür Bak. Yayınları.
- SEYDİ, Kiraz, (2019). Türk Edebiyatında Şerh Geleneği ve Şârihi Bilinmeyen Bir Yûnus Emre Şerhi. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (33): 263-292. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.553363>
- SEZEN, Tahir (2017). Osmanlı Yer Adları, Ankara: Başbakanlık Genel Arşivleri Genel Müd., Yayın No:26.
- TATCI, Mustafa (2008). *Yûnus Emre Şerhleri*, İstanbul: H Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman. "Ricâlü'l-Gayb", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ricalul-gayb> (02.09.2021).